

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Markéta Vítová

POVOLÁNÍ PROROKA VE STARÉM ZÁKONĚ

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Josef Hřebík, Th.D. S.S.L.

PRAHA 2006

Děkuji P. Josefu Hřebíkovi, Th.D. S.S.L. za odborné vedení bakalářské práce, za přínosné rady a připomínky a za jeho vstřícnost.

Mé poděkování patří i mým rodičům a také všem mým přátelům, kteří mě během psaní práce podporovali modlitbou.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 2006

.....

ÚVOD

Postavy proroků a prorocké knihy zabírají důležité místo ve Starém zákoně a jsou nedílnou součástí náboženského života Židů, kteří jim v důležitosti přikládají místo hned za Tórou. Nový zákon prorocké výroky často cituje¹ a vkládá je i do Ježíšových úst. Od počátků křesťanství má církev k prorokům a jejich výrokům velkou úctu a naslouchá jim při bohoslužbách.

V několika starozákonních knihách tvoří významnou část spisu popis události, kdy Bůh povolává člověka, aby se stal jeho prorokem. Téma povolání a jeho hledání je stále aktuální i v dnešní době a katecheze na toto téma často bývají součástí různých setkání mládeže. Inspirace příběhem některé ze starozákonních prorockých postavy může být mladému člověku impulsem k nějakému závažnějšímu životnímu rozhodnutí. Podivuhodné příběhy řady dnešních lidí, které Bůh povolal k zvláštnímu úkolu, jen potvrzují stálou aktuálnost tématu Božího volání v lidském životě. Tyto podněty a kladný vztah ke Starému zákonu mě přivedly ke zpracování tématu povolání proroka ve Starém zákoně v bakalářské práci.

Cílem této práce je blíže popsat a vysvětlit události povolání proroka zaznamenané na stránkách Starého zákona a najít jejich případné společné a rozdílné znaky. Bude k tomu použita metoda exegeze biblických textů (1 Sam 3; Iz 6; Jer 1) a komparace těchto perikop.

¹ Např. Mt 1,24; 2,6.18; 3,3; 4,15-16; 12,18-21; 13,13-15; 15,8-9; 21,5; 27,9-10; Mk1,2-3;4,12;7,6-7; Lk 3,4-6; 4,18-19; Jan 12,13.15; 12,40; Sk 2,17; 7,42-43; 8,32-33; 15,16-18; Řím 9,25-26.29.33; 11,26; 15,12.21; 1 Kor 2,9; 15,54-55; 2 Kor 6,2.16; Gal 4,27; Žd 1,11-12; 8,8-12; 10,16-17.

1. PROROCTVÍ VE STAROVĚKÉM SVĚTĚ

Termín proroctví se používal k označení mnoha jevů: předpověď, usilovné napomínání, společenská aktivita, schopnost objasnit a sdělit význam jasnozření, vedení náboženské skupiny nebo založení nového náboženství. Řecký termín *profétés* (προφήτης) označuje toho, kdo v zastoupení oznamuje zvěst někoho jiného, zpravidla božstva,² kdo odhaluje tajemství, vystupuje jako tlumočník bohů a provolává božské výroky.³ Předpona *pro-* může označovat jednak směřování k někomu jinému (tedy mluvit před někým, před lidem), jednak může naznačovat zastoupení někoho jiného a jednak také časovou předchůdnost, tedy předpověď budoucího. Semitský kořen נבא (*n-b-*) znamená volat, ohlašovat, pojmenovat. Sloveso *nabû* v akkadštině je pasivním tvarem a má význam být pověřen k mluvení, naproti tomu u hebrejského substantiva *nábi'* není jisté, zda je odvozeno od aktiva nebo pasiva. Toto slovo může označovat proroka jako mluvčího nebo jako povoláního.⁴ Jedná se tedy o označení jedince, který volá či provolává božské poselství, podle slova s pasivním významem použitého v Chammurappiho zákoníku je to někdo, kdo je vybrán božstvem pro speciální úkol a mluví pod bezprostředním vlivem boha. Proroci existovali ve všech primitivních i národních náboženstvích, v Číně, Japonsku, Indii, mezi Germány, Slovany, Kelty a také u Řeků a Římanů. Původním zaměřením nebylo předpovídání budoucnosti, ale předávání poselství dál.⁵

1.1 Proroctví ve starověkém Egyptě

V pramenech ze starověkého Egypta lze najít zmínky o prorocích, kteří sloužili bohu Amonovi. V Egyptě bylo proroctví velmi úzce spjato s kněžstvím. V Nové říši se používalo rozlišení na tři třídy proroků. Označení první, druhí a třetí proroci však vypovídá spíše o třech třídách kněžství.⁶ Nejvyšší třída byla definována jako mysterijní kněží, jako ti, kdo znají tajemství bohů. Od tohoto základu se odvíjí úkol druhé třídy kněží – proroků, kteří měli být nástrojem boha a předávat jeho poselství dál za použití úvodní formule: tak praví Amon. V Egyptě bylo důležité spojení krále a kněze, kněžský prorok zaujímal v zemi druhé místo

² Joseph BLENKINSOPP, *A History of Prophecy in Israel*, Louisville, Ky 1996, s. 27.

³ Curt KUHL, *The Prophets of Israel*, London 1960, s. 3.

⁴ Mlada MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz Božího Syna*. In *Sborník Katolické teologické fakulty*, Praha 2004, s. 120-121.

⁵ KUHL, *The Prophets*, s. 3-4.

⁶ *Ibid.*, s. 5.

vedle krále. V této zemi se provozovaly dva druhy věštby, z hvězd a z posvátných knih. V pozdější době se pojem prorok zaměňoval s významy vykladač, filozof nebo mág.⁷

Zajímavým pramenem jsou Napomenutí Ipu-werova, která se svým obsahem a formou poněkud liší od egyptského standardu. Tento rozsáhlý text detailně vypovídá o zármutku národa, ale zároveň mluví o šťastné budoucnosti. Je také jakousi stížností na bohy, zvláště na boha Re. Proroctví Neferrohu předpovídá příchod období štěstí a spokojenosti, které přinese jistý král Ameni, v čemž lze vidět podobnost se starozákonními mesiášskými proroctvími.⁸

1.2 Proroctví ve starověkém Řecku

Z Řecka jsou známy čtyři druhy proroctví: 1) osobní orakulum, 2) skupinová extáze, 3) technická věštba, 4) filozofické dotazování. Ctitelé Dia ve svatyni v Dodoně nebo ctitelé Apollóna v Delfách dostávali osobní vzkaz od božstva, radu k řešení svých záležitostí od člena chrámového osazenstva, který byl nazýván prorokem. Úkolem těchto proroků bylo interpretovat extatické a nepochopitelné výroky Diovyh kněžek, respektive Pythie, která ohlašovala Apollónovu věštbu.⁹

Prorokování spojené se skupinovou extází bylo spojeno s orgiastickým Dionýsovým kultem. Zasněnci boha Dionýsa (bakchové a bakchantky) používali jako matérii transu „krev“ Dionýsiovy posvátné vinné révy. Cílem božského vedení byl „božský člověk“.

Nejnižší, pokleslou, formou proroctví byla osobní mantika. Jednalo se o předpovídání budoucnosti jednotlivce z racionálního výkladu vizionářského snu, z přírodního úkazu (např. let ptáků) nebo šlo o magické dotazování duchů. Nejznámějšími věštcí byli Teirésias, Kassandra, Kalchas.¹⁰

Čtvrtý typ prorokování se pohybuje spíše na teoretické úrovni. Platón se zabývá proroctvím jako objektem teoretického bádání, zabývá se jeho vlastnostmi a původem, jeho myšlenky vedly k raně křesťanským teoriím o božské inspiraci.¹¹ Platón rozlišuje dva druhy proroctví: technickou věštbu, která sděluje poselství od boha, a vyšší mantiku, kterou vynáší nad lidskou moudrost, protože je božským darem, kterým věstec zpřítomňuje boha a který zbožšťuje věstce.

⁷ MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz*, s. 123-124.

⁸ KUHL, *The Prophets*, s. 5–6.

⁹ BLENKINSOPP, *A History*, s. 27; MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz*, s. 122.

¹⁰ MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz*, s. 122.

¹¹ BLENKINSOPP, *A History*, s. 27.

Proroctví nabývalo během času různých podob. Původně byl prorok ten, kdo mluví slova nejvyššího boha nebo chrámový služebník, později byl učitelem božského vedení, v období helénismu pak potulný kazatel, filozof nebo básník opěvující boha.¹²

1.3 Proroctví na Blízkém východě

I biblické texty dosvědčují, že proroctví nebylo výsadou jen izraelského národa, ale že se tento jev vyskytoval i jinde – v Edómu, Moábu, Ammónu, v Týru a Sidónu (Jer 27,1-5). Významnými prameny o prorocké činnosti jsou nápisy a tabulky. Několik takových se dochovalo v zajordánských královstvích. Na stéle krále Méši z 9. století př. Kr., nalezené v Dibonu, je zaznamenán příkaz od moábského božstva Kemoš k napadení izraelského města Nebo, posel tohoto příkazu však není uveden. Naproti tomu nápis v Deir ' Alla obsahuje zlověstné poselství od vizionáře bohů Balaama, jehož jméno pravděpodobně souvisí s biblickým Balaamem (Nm 22 – 24). Další zajímavý nález pochází z městském státu Hamát v severní Sýrii, jehož král Zakír žádal při válce Baala o ujištění jeho božské náklonnosti skrze vidoucího a jiné inspirované jedince. Odpověď, které se mu dostalo, se podobá některým biblickým výroky, obsahovala útěchu, příslib spásy.¹³

V Mari v horní Mezopotámii byl objeven archiv, který obsahuje množství hliněných destiček, které zaznamenávají činnost různých proroků, komunikaci božstev (hlavně boha Dagana, Adada a bohyně Annunitum) ke králi Zimrilimovi (1730 – 1697 př. Kr.). Prostředníky božské komunikace byli muž nebo žena, kteří nezastávali žádný úřad při chrámu, jindy přicházely zprávy přes extatiky (*muhhûm*) a věštce (*apilum*, fem. *apiltûm* – ti předávali odpovědi na otázky racionálním způsobem), kteří přímo příslušeli ke chrámu. Někdy bylo poselství předáváno skrze sny. Některé výroky jsou velice podobné biblickým: „Dagan mě poslal...“, „Tak praví Annunitum.“, „Jdi, posílám tě k Zimrilimovi. Budeš k němu mluvit toto...“. Chybí však záznam o tom, jak se dotyčný prorok stal prostředníkem mezi božstvem a lidmi.¹⁴ Často se poselství týkají vojenských záležitostí. V jednom z textů správce chrámu informuje krále Zimrilima o tom, že jeden muž ve vytržení dostal pro krále poselství od boha Dagana. Rozdílné oproti Písmu je to, že v Izraeli mluví prorok přímo ke králi, kdežto v Mari skrze dalšího prostředníka. Výroky proti Chammurappimu a předpověď zničení Mari se také velmi podobají biblickým předpovědím o zničení Izraele Nabukadnesarem.

¹² MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz*, s.123.

¹³ BLENKINSOPP, *A History*, s. 41–42.

¹⁴ BLENKINSOPP, *A History*, s. 43; KUHL, *The Prophets*, s. 7.

Osoby, které mají božská vnuknutí, dávají směrnice pro politické a vojenské záležitosti, např. napomáhají objevení zrádců, ujišťují o králových podnicích, někdy používají mírné výtky atd. Tito prostředníci mezi bohem a lidmi jsou výrazně spjati se svatyněmi, věštby vyhledávají ve spojení s obětními rituály.¹⁵ V Mari se neobjevuje snaha připsat soubor výroků, které pocházejí od více osob, jedné prorocké postavě, jako tomu bylo u Izraele.¹⁶

1.4 Proroctví ve starověkém Izraeli

Kořeny izraelské profétie sahají do dávné doby patriarchů. Označení prorok (*nábí'*) je poprvé ve Starém zákoně použito pro Abraháma (Gn 20,7). Jeho prorocká služba spočívá v přímlově u Boha. Mojžíš a Árón jsou taktéž nazýváni proroky (Dt 18,15; 34,10). Vztah Mojžíše k Hospodinu byl tak významný, že plně může být nazýván prorocký. Po usazení v Palestině byl izraelský národ ovlivněn kanaánskou kulturou a ovlivněno okolím bylo i proroctví. V izraelském proroctví lze rozpoznat ovlivnění dvěma základními prvky – mantickým, který byl typický pro beduínské kmeny, a extatickým, který se objevoval v kultech plodnosti a při dionýsovských slavnostech a rozšířil se do Palestiny. V jahvistické profétii se však už orgiastické úkony nepraktikovaly.¹⁷

V biblickém textu se vyskytuje více slov pro označení proroka. Nejčastěji je použito slovo *nábí'*. Toto slovo pochází pravděpodobně z akkadského *nabû* – volat. Není přesně jasné, zda je slovo *nábí'* odvozeno od aktiva nebo pasiva, může tedy znamenat jak povolání, tak volající, mluvčí. Hebrejské slovní formy jsou navíc použity ve dvou odvozených kmenech *nibba'* (nif'al, 1Sam 10,11) a *hitnabbe'* (hitp, 1 Sam 18,10-11), které vyjadřují extatický rys prorokování. Pojmy jsou však často zaměňovány a neexistuje mezi nimi tvrdé rozlišení.¹⁸

Dále se používá pojmenování „muž Boží“ (*'iš 'elóhím*), které vyjadřuje, že nositel tohoto přídomku je svatý muž, zosobňuje božskost v profánním světě, že je to osoba, která pochopila, jak disponovat s nadpřirozenou mocí. Nikde se nevyskytuje pojem „žena Boží“.

Někdy se také používala pro označení proroka slova *hózé* (vizionář, jasnovidce; používalo se v Jeruzalémských kruzích a v perském a helénském období) a *ró'éh* (vidoucí). Často byly tyto termíny zaměňovány s *nábí'*.¹⁹

¹⁵ BLENKINSOPP, *A History*, s.43–45.

¹⁶ David L. PETERSEN, *The Prophetic Literature*, Louisville, Ky 2002, s. 16–17.

¹⁷ KUHL, *The Prophets*, s.10.

¹⁸ BLENKINSOPP, *A History*, s. 28; MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz*, s. 121.

¹⁹ BLENKINSOPP, *A History*, s. 28–29; PETERSEN, *The Prophetic Literature*, s. 6.

1.4.1 Osoba proroka a jeho sociální postavení

Narativní, právní i prorocké texty ukazují, že Izraelité byli obeznámeni s celou řadou náboženských odborníků podobné úrovně jako prorok, vidoucí nebo muž Boží. Častá formule „Tak praví Hospodin“ byla pravděpodobně převzata z protokolu na královském dvoře, kde se používala v mluveném i písemném projevu, což naznačuje, že proroci chápali sami sebe jako Hospodinova posla. Někteří tvrdili, že mají přístup k Hospodinu – božskému Panovníkovi který je poslal.²⁰

Prorok byl stejně jako v okolních národech považován za prostředníka mezi Bohem a lidmi, vznášel dotazy Hospodinu, radil se s ním (např. 1 Sam 9,6). Někteří proroci byli zároveň také kněží, rozlišit tyto dvě funkce činí mnohdy problémy. Kupříkladu Jeremjáš, Ezechiel a Zacharjáš pocházejí z kněžské rodiny. Obzvláště za doby monarchie a v menším rozsahu i v pozdějších dobách bylo proroctví úzce spjato s válečnictvím a s kultem. Existovali kultičtí proroci, kteří svou službu provozovali v hlavních svatyních (Gilgál, Bétel), kde úzce spolupracovali s kněžími. Vyvinula se tak třída profesionálních proroků, jejichž reprezentanti byli spjati se státem a králem.²¹ Někteří proroci setrvali v prorockých komunitách. Někteří jejich členové možná pocházeli z řad mladých mužů, kteří byli po pádu rodinné usedlosti způsobené válkou nebo krachem vydáni na pospas. Jiní byli zasvěceni službě Hospodinu už v dětství (např. Samuel). Tato společenství byla necelibátní, některé děti proroků k nim patřily od útlého věku. Ve společenském a ekonomickém měřítku stála tato společenství nízko, jejich současníci je považovali za šílence.²²

Proroků nebyl v průběhu historie izraelského národa stejný počet. V některých dobách byla ve společnosti větší potřeba těchto prostředníků mezi Bohem a lidem, a to hlavně v době mezi lety cca 1000 – 500 př. Kr., která byla plná důležitých událostí: vznik státu, národní rozkol, asyrské a babylonské zajetí, exil, atd. Proroci v nové politické situaci připomínají náboženský a etický základ Izraele, interpretují život národa a jak současné události ovlivní vývoj do budoucna. Jsou tedy spojeni s minulostí, přítomností i budoucností.²³

Biblické texty vypovídají, že i některé ženy byly prorokyněmi (*návi'á*). Áronova sestra Miriam byla prorokyní v tom smyslu, že vedla ostatní ženy k bohoslužebné oslavě Hospodina a jeho moci (Ex 15,20). Prorokyní byla i Debora, u které lidé hledali radu, vedení a rozsouzení sporů (Sd 4,4-5). Dalším příkladem může být prorokyně Chulda, u které hledal

²⁰ BLENKINSOPP, *A History*, s. 29.

²¹ BLENKINSOPP, *A History*, s. 32; KUHL, *The Prophets*, s.21; PETERSEN, *The Prophetic Literature*, s. 7.

²² BLENKINSOPP, *A History*, s. 32–33.

²³ KUHL, *The Prophets*, s. 9.

radu ohledně Hospodinovy vůle velekněz (2 Král 22,12-20). Kniha Nehemjáš zmiňuje prorokyni Nóadju (Neh 6,14).²⁴

Proroci mluví jak ke králům, tak k prostým lidem. Zabývali se obyčejnými věcmi. Kritizují špatnosti, nespravedlnost, podvody v podnikání, utlačování chudých atd. Prorok byl člověkem velice vnímavým vůči těmto skutečnostem a ostře je napadal. To, co má souvislost s dobrem či zlem, není zanedbatelné v Hospodinových očích. Bůh je v prorockých knihách popisován jako ten, kdo je zabrán myšlenkou na člověka. I když je chování člověka špatné, jeho návrat k Bohu ho postaví na správnou cestu. Hlavním tématem prorockých řečí byl život celého izraelského národa. Proroci se snažili vést lid k odpovědnosti, opovrhovali sebelítostí. Smyslem prorokových výroků není sebevyjádření nebo vylití vlastních citů, ale sdělování božského poselství. Za nejlepší pro člověka označují bytí s Bohem, poslušnost vůči němu. Zatímco ostatní lidé jsou opojeni přítomnými věcmi, prorok má vizi budoucího konce (např. Jer 4,23–26). Jeho slova útočí na mysl lidí a na jejich svědomí. Proroci kritizují prázdný kult; bohopoctu, které předcházely nebo následovaly zlé skutky, považovali za nesmyslnou. Pro lid totiž náboženství znamenalo hlavně jen chrám, kněžství a kadidlo. Zatímco v pohanském světě velikost a moc jejich boha závisela na moci a úspěších krále, izraelští proroci mnohdy označují nepřítel za nástroj Hospodina. (Iz 10,5; Jer 25,9). Slova proroků jsou přísná, štiplavá, ale také plná soucitu s člověkem (např. Ez 18,23), předpovědi hrozby jsou spojeny s výzvou k lítosti, mnohdy proroci začínají hrozbou záhuby a končí poselstvím naděje (např. Micheáš). Hlavním úkolem bylo vyhlášovat slovo Boží v jejich době. Obviňování lidu ze strany proroků jsou mnohdy přehnaná, statistiky jsou nepřesné, ale v Písmu nejsou důležitá fakta, ale jejich význam, co tedy vypadá jako přehnané má sloužit k hlubšímu průniku do věci, protože proroci se dívají na svět z Božího pohledu. Mužové Boží bojovali proti zatvrzelosti lidských srdcí, a proto byli jiným mnohdy trnem v oku, protože lid chtěl slyšet milá slova. Prorokům nepřinášela jejich služba obzvláštní pohodlí a potěšení. Tato služba byla pro jejího nositele sice poctou, ale zároveň přinášela mnoho utrpení, nepochopení či osamění, často byl považován za blázna. Nicméně Bůh sám potěšuje svého služebníka (Jer 15,16–20).²⁵

Velikost proroka tkví v tom, že má schopnost zahrnout Boha a člověka do jedné myšlenky. Podstata jeho vznešenosti není tvořena jen tím, že je to jedinec ovlivněný a obdarovaný Bohem, ale tím, že obdržel sílu působit na ostatní. Prorok není pouhý posel, věstec, vidoucí nebo předpovídatel štěstí. Je osobou, která stojí v přítomnosti Boha (Am 3,7).

²⁴ KUHL, *The Prophets*, s. 1; Adolf NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, Praha 1992, s. 726-727.

²⁵ Abraham J. HESCHEL, *The Prophets*, New York 1962, s. 3–20.

Jeho hlavním posláním je mluvit, nést svědectví, že slova, která mluví, pocházejí od Boha, kterého také zjevuje. V prorokových slovech se neviditelný Bůh stává slyšitelným. Myšlenky, které předává, vyjadřují více, než jazyk může obsáhnout. Zabývá se vnitřními motivy Boha, výroky jsou plné Boží lásky, zklamání a rozhořčení z jednání lidí i Božího milosrdenství a spravedlnosti. Prorok vypovídá o tom, že Bůh Izraele není nikdy neosobní.²⁶

V izraelském národě se vyskytovali také falešní proroci. Když se sešli na jednom místě dva proroci, kteří si protiřečili a navíc používali standardní jazyk izraelské profétie, bylo často velice těžké rozeznat, který prorok je tím pravým. Hlavní kritérium pravosti je popsáno v Dt 18,18–22. Pokud prorok mluví jménem Hospodinovým a věc se nestane, nemluvil Hospodinovo slovo.²⁷ Falešní proroci byli většinou podporováni horní vrstvou lidu a mluvili ve prospěch jejich záležitostí (např. Mich 2,6–11; 3,5–8), říkali to, co jejich živitelé chtěli slyšet a napomáhali tak národnímu sebe-podvodu. Naproti špatnému morálnímu vedení těchto falešných proroků stojí etická bezúhonnost pravých. Tito byli ochotni trpět kvůli poselství, které vyhlašovali, byli horliví v napadání modlářství, napomínali hříšníky.²⁸

1.4.2 Slovo Hospodinovo a jeho vnímání

Hebrejský výraz *dábar*, který se překládá jako „slovo“, souvisí pravděpodobně s výrazem *d'bir*, které označuje velevsatyni - pozadí chrámu, všeobecně znamená zád' (v arabštině slovo *dubr* = záda), takže *dábar* snad původně znamenalo pozadí, smysl, podstatu nějaké věci. Kdo tedy zná slovo, jímž je označena určitá věc, zná také její smysl a podstatu. Pro Izraelity je každé slovo nabito určitou energií, tvůrčí silou, takže je schopno zasahovat do běhu událostí. Slovo a skutečnost se v chápání Izraelity kryjí. Naplnění slova tvůrčí silou platí ještě více o slovu Božím. Když vloží Bůh své slovo v prorokova ústa, znamená to, že ho pověřuje účinnou zvěstí, která vyjadřuje Boží vzkaz, Boží rozhodnutí nebo čin (srov. Iz 6,1–10; Am 7,1–8). Slovo Boží je i výrazem pro oslovení, zjevení Boží, které zasahuje srdce člověka tak, že je schopen ho vnímat.²⁹

Důležitou otázkou však je, jakým způsobem proroci Hospodinovo slovo obdrželi a jak ho vnímali. V biblickém textu se nejčastěji objevuje, že Hospodinovo slovo se stalo k ..., slovo Hospodinovo, které se stalo k ..., apod. (1 Sam 15,10; Jer 1,4; Oz 1,1; Jl 1,1 atd.). Dále se dozvídáme, že Hospodin vložil do úst ... (Nm 22,38; 23,12.16) nebo že Hospodin odhalil

²⁶ HESCHEL, *The Prophets*, s. 21–24.

²⁷ PETERSEN, *The Prophetic Literature*, s. 13–14.

²⁸ KUHL, *The Prophets*, s. 22.

²⁹ Adolf NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, Praha 1992, s. 905.

prorokovu uchu ... (1 Sam 9, 15). Tyto výroky však nedávají odpověď na způsob vnímání Hospodinova slova, ale vyjadřují spíše aktuálnost slov.

Výjimečně bylo Hospodinovo slovo dáno v průběhu noci, pravděpodobně skrze sny (2 Sam 7,4; Jer 23,27). Jeremjáš kritizoval klamné sny, kterými jejich nositel obelhával lid. (Jer 23,32). Slovo Hospodinovo je jednak prorokovým posláním a zároveň hlásáním Boží vůle. Někdy si prorok není jistý, zda má Hospodinovo slovo, někdy na něj musí dokonce čekat – Jeremiáš na něj jednou čekal deset dní (Jer 42,7).

Méně časté je odvolání se na Hospodinova anděla, který mluvil k prorokovi (1 Kron 21,18).

Dalším typem vnímání slova v Písmu je, že duch Hospodinův spočinul na někom nebo že se někoho zmocnil duch Boží (Nm 24,2; 2 Kron 15,1; 22,14–17). Spočinutí Božího ducha radikálně mění osobnost proroka, je také předpokladem pro stav extáze. Hospodin však také mohl do někoho vložit lživého ducha (1 Král 22,22).³⁰ Někdy si proroci stav vytržení mohli navodit sami – hudbou, tancem, sebemučením, psychotropními látkami apod., což často praktikovali kanaánští proroci, v izraelském národě se tyto extatické praktiky provozovaly hlavně u prorockých společenství, které stály na okraji společnosti. Řeč, kterou osoby v extázi pronášely, byla pravděpodobně blábolením, které potřebovalo interpretaci.³¹ Stav extáze mohl mít několik různých forem, které závisely na kulturním prostředí a osobní psychologické výbavě jedince. Mohl se projevit stavem zuřivosti a násilím, nebo naopak strnulostí. Tento stav mohl působit na jedince i na skupiny, extáze mohla být i „nakažlivá“ (srov. 1 Sam 19,18–24).³²

Jiný a nejméně obvyklý způsob vnímání Hospodinova slova popisuje Starý zákon slovy: „Byla nad ním Hospodinova ruka“ (2 Král 3,15). Tato slova slouží spíše jednak k uvození jednotlivých výroků a jednak jako přímé komunikace Hospodinova slova k prorokovi.

I přes tyto záznamy v Písmu je nemožné vnímání Hospodinova slova rozumově odůvodnit. Proroci byli výjimeční jedinci, jejichž slova a činy nemohou být měřeny běžnými normami, protože mají zvláštní duchovní vztah s Bohem, zažívali tajemné chvíle a dostávali tajemná sdělení, jejichž výnos je zřejmý, ale jejich detaily nelze vysvětlit.³³ Prorok tato

³⁰ NOVOTNÝ, s. 16–18.

³¹ BLENKINSOPP, *A History*, s. 37; KUHL, *The Prophets*, s. 16–19.

³² BLENKINSOPP, *A History*, s. 37.

³³ KUHL, *The Prophets*, s. 19.

sdělení přetlumočoval do lidské řeči. Šlo o duchovní proces. Být prorokem a mít Boží slovo znamenalo v Izraeli totéž.³⁴

1.4.3 Událost povolání proroka

Podle deuteronomické teorie proroctví je pravý prorok jako Mojžíš povoláný od Hospodina, který mu vkládá slova do úst a pověřuje jej, aby mluvil. (srov. Dt 18,15–18). I podle Maxe Webera prorok není někdo ustanovený, ale povoláný, je nositelem zvláštního charismatu.³⁵ Jestliže samo vnímání Hospodinova slova patří do oblasti neobyčejného zážitku, tím více toto platí o samotném povolání k prorocké službě.³⁶ Starozákonní texty poukazují na událost povolání jako na stěžejní změnu v prorokově životě.

Mojžíš, „největší z proroků“ (Dt 34,10) Starého zákona, se po svém útěku z faraónova dvora věnoval pastevectví u svého tchána Jitra v midjánské zemi. Setkání s Hospodinem v hořícím keři přichází nečekaně, Mojžíš se snaží ze svého úkolu vycouvat, ale pak přijímá úděl vyvést izraelský národ z Egypta (Ex 3) a po zbytek svého života působí jako prostředník mezi izraelským lidem a Bohem.

Samuel byl vymodleným a od útlého věku Hospodinu zasvěceným dítětem. Jeho povolání se odehrává během noci, taktéž nečekaně. Samuel nejdříve ani nepoznal, že ho volá Hospodin, rozeznávat mu pomáhá kněz Elí.

Prorok Amos byl povolán kolem r. 760 př. Kr. Pocházel z Tekoje u Betléma a původně byl pastýřem ovcí a pěstitelem sykomor. Byl prvním z písíciích proroků. Boží povolání ho zastihlo nečekaně, sám o sobě říká, že nebyl ani prorok ani prorocký žák (Am 7,14). Ačkoliv pocházel z Judska, měl kázat v severním království, zvláště ve schizmatické svatyni v Bételu. Po střetu s tamním knězem Amasjášem odchází.³⁷

Prorok Izajáš pocházel z urozeného rodu. Narodil se kolem roku 765 př. Kr., za proroka byl povolán roku 740 př. Kr. Tehdy měl vidění Hospodinovi slávy a odpověděl na Boží výzvu (srov. Iz 6,1–8). Jeho působení trvalo přibližně do konce 8. století př. Kr., ale týkalo se jen některých kritických momentů dějin národa.³⁸

³⁴ NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 905.

³⁵ BLENKINSOPP, *A History*, s. 33.

³⁶ KUHL, *The Prophets*, s.19.

³⁷ Josef HŘEBÍK, *Speciální úvod do Starého zákona II* [online]. Dostupné na WWW: <http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_2.html>

³⁸ Ibid.

Jeremjáš pocházel z Anatótu z kněžského rodu, ale sám se knězem nestal. Roku 627 př. Kr. ho v mladém věku nečekaně zasahuje Boží povolání, kterému se snaží odporovat, ale nakonec ho přijme (srov. Jer 1,1–10) a odvážně hlásá Boží poselství.

Z kněžského rodu pocházel i prorok Ezechiel, který byl roku 597 př. Kr. deportován do Babylónu. Usadil se poblíž průplavu Kebar, o čtyři roky později byl při vidění Hospodinovy slávy a slyšení hlasu povolán a poslán k izraelským synům (Ez 1 - 2).³⁹

V tom, co proroci viděli a slyšeli, chápali nadpřirozený zážitek – zážitek speciálního druhu, který je možné nazvat extatický. Ne extatický ve smyslu pohlcení či *unio mystica*, ale spíše šlo o extázi soustředění – o absolutní koncentraci duchovního bytí na základě jednoho nebo více podnětů, při kterých normální vědomí přestává fungovat a vnější smysly jsou více či méně potlačeny.⁴⁰

³⁹ HŘEBÍK, *Speciální úvod*.

⁴⁰ KUHL, *The Prophets*, s. 20.

2. POVOLÁNÍ PROROKA

Nyní bude věnována větší pozornost události povolání proroků Samuela, Izajáše a Jeremjáše.

2.1. Prorok Samuel a jeho povolání

2.1.1 Osobnost proroka Samuela

Samuel, jehož jméno znamená pravděpodobně „vyslyšel Bůh“, byl posledním z izraelských soudců a prvním z velkých proroků po Mojžíšovi. Žil ve druhé polovině 11. století před Kr., jeho život je spjat s koncem období soudců a s počátky monarchie.⁴¹ Podle biblických textů byl synem levity Elkány z rodu Kehatova, který žil se dvěma manželkami - Chanou a Peninou v Rámě v efraimském pohoří. Samuelova matka Chana byla neplodná a narození syna si vyprosila u Boha pod slibem, že mu ho zasvětit. Když chlapce odstavila, přivedla ho do Hospodinova domu v Šílu do služeb nejvyššího kněze Eliho při svatyni (srov. 1 Sam 1; 1 Kron 6,18–19.51). Poté, co Elí zemřel po obdržení zprávy, že Boží schrána padla do rukou Pelištejců, se Samuel stal jeho nástupcem v soudcovském úřadě. Dvacet let po návratu schrány svolal Samuel lid do Misy, kde izraelský národ vyznal své hříchy, zbavil se cizích bohů a prosil o Hospodinovu přízeň. Před bojem s Pelištejci se Samuel modlil k Hospodinu a vojsko Pelištejců bylo rozprášeno. V následné době klidu se Samuel usadil v Rámě, vydával se odtud na obchůzku do Bét-elu, Gilgálu a Misy a soudil Izraele. Když Samuel zestárl, ustanovil své syny za soudce. Ti však nejednali správně. Na žádost lidu a na Boží pokyn Samuel pomazal Saula za krále a potom, co se ukázalo, že Saul neposlouchá Hospodina, pomazal za krále Davida. Zemřel v době Davidova prchání před Saulem. Samuelem bylo ukončeno důležité období v dějinách Izraele, ve kterém byl Bůh přímým králem Izraele.⁴² Samuelův portrét zřejmě kompiluje různé tradice o prorocích, možná došlo i ke spojení více osob v jednu prorockou postavu. Samuel je v Písmu označen jako „prorok“ (1 Sam 3,20), „muž Boží“ (1 Sam 9,6) a jako „vidoucí“ (1Sam 9,19)⁴³

⁴¹ NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 850, 1395.

⁴² NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 850.

⁴³ MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz*, s. 128.

2.1.2 Exegeze textu

Starozákonní událost povolání Samuela je popsána v 1 Sam 3. Tento text je psaný v próze, nemá výrazné textové varianty, kromě verše 13 (viz níže). Navazuje na příběh o Samuelově narození, kdy se neplodná Chaně po úpěnlivé prosbě narodí syn, kterého zasvětila Bohu, po odstavení ho přinesla do Hospodinova domu v Šílu (1 Sam 1) a pronesla chvalozpěv (1 Sam 2, 1–10). Dále Samuelovu povolání předchází vyprávění o ničemných synech Eliho a jejich nepravostech a předzvěst zkázy Eliho domu (1 Sam 2,11–36). V 1 Sam 4 následuje zpráva o tom, že Samuelovo slovo se týkalo celého Izraele, a text o porážce Izraele (1 Sam 4).

Perikopa je scénou, která se dá rozdělit na pět částí. Verše 1–3 popisují místo a okolnosti události a uvádějí do děje. Následuje čtveré volání Hospodina (v. 4–10). Třetí část (v. 11–14) obsahuje Boží výrok o zkáze Eliho domu, čtvrtá (v. 15–18) zahrnuje oznámení této záležitosti Elímu. Poslední část (v. 19–21) perikopu uzavírá a ujišťuje o Samuelově prorockém poslání.

V úryvku jednají tři osoby. Hlavním jednajícím je Bůh, reprezentovaný svým slovem. Kněz Elí zde vystupuje jako rádce a Samuel jako příjemce Hospodinova slova.⁴⁴

"Mládenec Samuel konal službu Hospodinovu pod vedením Eliho." (1Sam 3,1a).⁴⁵ Tak začíná kapitola o povolání. Nabízí se otázka, kolik bylo Samuelovi tehdy let. V hebrejském textu je použito slovo *na'ar*. Židovská tradice říká, že Samuelovi bylo dvanáct let, když se k němu stalo slovo od Hospodina, tedy že dosáhl náboženské dospělosti.⁴⁶ Elí Samuela uvádí do kněžských povinností, aby uměl ohlašovat Boží právo, hlídat schránku smlouvy a pečovat o Boží svícen, jak to nařizuje Mojžíšův zákon (srov. Ex 27,20–21; 30,7).⁴⁷ Samuel tedy i před svým povoláním k prorockému úkolu sloužil poctivě Hospodinu.

"V těch dnech bylo Hospodinovo slovo vzácné, vidění nebylo časté." (1 Sam 3,1b). Scéna je zasazena do doby, kdy se Bůh jakoby uzavírá před svým lidem, hlavně kvůli hříchům kněží jsou Boží výroky vzácné. Bůh mlčí, zjevuje nanejvýš jen hrozby, jako se to stalo v případě ohlášení soužení Eliho domu skrze anonymního muže Božího (1Sam 2,27–36).

⁴⁴ Gnana ROBINSON, *Let Us Be Like the Nations: a Commentary on the Books of 1 and 2 Samuel*, Grand Rapids 1993, s. 23.

⁴⁵ Biblický text je citován podle ČEP.

⁴⁶ MIKULICOVÁ, *Prorok jako předobraz*, s. 128.

⁴⁷ *Výklady ke Starému zákonu II.*, Kostelní Vydří 1996, s. 160.

Avšak i v takovéto temné době Bůh chystá něco nového, jak dokazuje tento příběh⁴⁸ a jak naznačuje předchozí kapitola.⁴⁹

"Jednoho dne ležel Elí na svém místě. Oči mu začaly pohasínat, takže neviděl. Boží kahan ještě nezhasl a Samuel ležel v Hospodinově chrámě, kde byla Boží schrána." (1 Sam 3,2-3). Tyto verše popisují uspořádání v chrámě. Elí ležel na svém místě někde v prostoru svatyně, pravděpodobně poblíž veřejí (srov. 1 Sam 1,9).⁵⁰ Zpráva o Elího fyzickém stavu, tedy o jeho špatném zraku, může být mladšího data. Tři ostatní skutečnosti totiž určují rozmístění v chrámě a časové zařazení události, kdežto zmínka o Elího zraku se tomuto popisu vymyká a působí jako vsuvka.⁵¹ Nicméně pohaslé oči Elího zde nejsou zmíněny jen jako příznak stáří tohoto kněze, ale ukazují spíše na neschopnost přijímat a chápat Boží zjevení. Zmínka o Božím kahanu, který ve svatyni ještě nezhasl, jednak udává časové zařazení události, že scéna se odehrává před rozedněním, jednak symbolizuje, že Izrael není bez naděje. Samuel ležel v blízkosti Boží schrány, kde asi držel stráž (podobně jako Jozue, srov. Ex 33,11).⁵² Schrána byla považována za příbytek Hospodina, na vrchu schrány byla dvě zpodobení cherubů, Hospodin byl pro Izraelce ten, který trůní na cherubech (srov. 1 Sam 4,4). Samuel byl tak na správném místě k obdržení Božího zjevení.⁵³ Víra v to, že ti kteří spí ve svatyni dostávají zjevení, byla ve starověku hodně rozšířená.

Místa, na kterých Samuel a Elí leželi, byla od sebe jistě vzdálená alespoň několik metrů, ale byla v prostorách chrámu, které k sobě přiléhaly.⁵⁴

"Hospodin zavolal na Samuela. On odpověděl: „Tu jsem.“ Běžel k Elímu a řekl: „Tu jsem, volal jsi mě.“ On však řekl: „Nevolal jsem, lehni si zase.“ Šel si tedy lehnout. Ale Hospodin zavolal Samuela znovu. Samuel vstal, šel k Elímu a řekl: „Tu jsem, volal jsi mě.“ On však řekl: „Nevolal jsem, můj synu, lehni si zase.“ Samuel ještě Hospodina neznal a Hospodinovo slovo mu ještě nebylo zjeveno. A znovu, potřetí, zavolal Hospodin Samuela. On vstal, šel k Elímu a řekl: „Tu jsem, volal jsi mě.“ Tu Elí pochopil, že mládence volá Hospodin. I řekl Elí Samuelovi: „Jdi si lehnout; jestliže tě zavolá, řekneš: Mluv Hospodine, tvůj služebník slyší.“ Samuel si tedy šel lehnout na své místo." (1 Sam 3,4-9). Hospodin se zjevuje tím, že promluví. Samuel nemá problémy s nasloucháním. Slyší řeč, neví však, odkud

⁴⁸ *Výklady ke Starému zákonu II.*, s. 160.

⁴⁹ „Sobě však ustanovím věrného kněze, který bude konat, co mám na srdci a v mysli. Vybuduji mu trvalý dům, kde bude vykonávat po všechny dny svůj úřad před mým pomazaným.“ (1 Sam 2,35)

⁵⁰ ROBINSON, *Let Us Be*, s. 23.

⁵¹ Henry PRESERVED SMITH, *A Critical and Exegetical Commentary on the Books of Samuel*, Edinburgh 1992, s. 25.

⁵² *Výklady*, s. 160.

⁵³ ROBINSON, *Let Us Be*, s. 23.

⁵⁴ SMITH, *A Critical*, s. 26.

opravdu přichází a předpokládá, že ho volá Elí, a proto k němu běží. Elí byl pravděpodobně přesvědčen, že Bůh může v té době mluvit jen skrze něj, že je tím jediným, kdo může přijmout Boží výrok a sdělit ho lidem. Nemůže zprvu pochopit, že by Bůh mohl zjevit svou vůli jinému člověku. Odmítá Samuelovo tvrzení, že slyšel volání, snaží se ho uklidnit a posílá ho zpět spát.⁵⁵ Po druhém Božím zavolání se situace opakuje. Poznámka, že Samuel ještě neznal Hospodina a jeho slovo, je vysvětlením, proč on sám není schopen pochopit, že ho volá Bůh, a proto třikrát pokládá volání za volání Elího. Elí až napotřetí poznává, kdo je původcem volání mládence. Zachoval se v této situaci jako dobrý rádce, jako ten, kdo má vést lidi k Bohu a pomáhat jim setrvat v živém vztahu k Bohu, což bylo úkolem kněžstva. Radí Samuelovi, jak odpovědět. Trojí volání může mít i symbolický význam jako znamení plnosti.⁵⁶ Autor posvátného textu v tomto úryvku nepopisuje sen, protože Samuel mezi jednotlivými zavoláními vstává a běží k Elímu. V textu se neobjevuje žádná zmínka o nějakém vizuálním vjemu, představován je pouze fyzicky slyšitelný hlas.⁵⁷

"A Hospodin přišel, stanul a zavolal jako předtím: „Samueli, Samueli!“ Samuel odpověděl: „Mluv, tvůj služebník slyší.“" (1 Sam 3,10). Čtvrté volání Hospodina je popisováno, jako kdyby Hospodin přišel a postavil se, jako by byl člověkem. Výraz „*stanul*“ (v hebrejštině od kořene n-c-b) je v Písmu o Hospodinu použit jen výjimečně. Naznačuje se tímto slovem konkrétnost zjevení. Zdvojené oslovení Samuela Bohem vyjadřuje, že poselství je velmi naléhavé,⁵⁸ podobně zdvojená oslovení se objevují v Pentateuchu v textech elohistické tradice (srov. Gn 22,11; 46,2, Ex 3,4).⁵⁹

"Hospodin řekl Samuelovi: „Hle, já učiním v Izraeli něco takového, že bude znít v obou uších každému, kdo o tom uslyší. Onoho dne uvedu na Elího všechno, co jsem ohlásil jeho domu, od začátku až dokonce. Oznámil jsem mu, že jeho dům odsuzuji navěky pro nepravost, o které věděl: Jeho synové přivolávají na sebe zlořečení, on však proti nim nezakročil. Proto jsem Elího domu přísahal: Dům Elího nebude nikdy zbaven viny ani obětním hodem ani obětním darem.“" (1 Sam 3,11–14). Obsah zprávy má takovou povahu, že Samuel nemůže mít pochybnosti o tom, kdo je jejím původcem. Zmínka o znění v obou uších se ve Starém zákoně objevuje ještě dvakrát (srov. 2 Král 21,12; Jer 19,3), a to vždy ve spojitosti s ohlášením pohromy. První Boží řeč k Samuelovi tedy není vůbec radostným oznámením, ale zdrcující hrozbou. Opakuje se soudní výrok, který byl již Elímu oznámen

⁵⁵ ROBINSON, *Let Us Be*, s.25 – 26.

⁵⁶ ROBINSON, *Let Us Be*, s. 25; SMITH, s. 26.

⁵⁷ SMITH, *A Critical and Exegetical Commentary*, s. 27.

⁵⁸ *Výklady*, s. 160 – 161.

⁵⁹ SMITH, *A Critical and Exegetical Commentary*, s. 26.

skrze anonymního muže Božího (1 Sam 2,27–36). Slova „od začátku až do konce“ vyjadřují, že trest přijde v celém svém rozsahu. Elí už nebude mít příležitost odčinit vinu těch, kteří měli být strážci Zákona a obětních řádů, protože si náležitě neuvědomil svou odpovědnost za činnost svých synů a nadále přehlížel jejich zvrácenosti. Ve v. 13 došlo k textové úpravě. Stopu po původní verzi zachovala Septuaginta (*synové zlořečili Bohu*). V hebrejském textu původně stálo slovo *'elóhím* (Bůh), které bylo později opraveno na *láhem* (na sebe). Rabíni se snažili zastínit čtenáři zlořečení Bohu, které jim připadalo natolik hrozné, obzvlášť u kněží, že se odvážili zasáhnout do posvátného textu a upravit jej.⁶⁰

"Samuel ležel až do jitra. Pak otevřel dveře Hospodinova domu. Samuel se bál oznámit Elímu to vidění. Elí si však Samuela zavolal a pravil: „Samueli, můj synu!“ On odpověděl: „Tu jsem.“ Otázal se ho: „Co to bylo, o čem s tebou mluvil? Nic prosím přede mnou nezatajuj! Ať s tebou Bůh udělá co chce, jestliže přede mnou zatajíš něco z toho všeho, o čem s tebou mluvil!“ Samuel mu tedy oznámil všechno a nic před ním nezatajil. A on řekl: „On je Hospodin. Ať učiní, co je dobré v jeho očích.“" (1Sam 3,15–18). Samuel po ránu vykonal své obvyklé služební povinnosti. Jeho obava oznámit Elímu obsah Božího výroku je snadno pochopitelná, bránil mu v tom přirozený ostych a ohleduplnost vůči knězi a možná i nepochopitelnost Božího rozhodnutí skoncovat s kněžským rodem, který byl zárukou existence všeho lidu. Od Hospodina nedostal přímý rozkaz oznámit výrok Elímu. Elí se však sám dotazuje. Formule „*ať s tebou Bůh učiní, co chce*“ je prokletím, které bylo původně spojeno s obřadem zabíjení zvířete při zaklínání. Účastníci žádali, aby osud oběti postihl je. Na tuto Elího žádost a pohrůžku Samuel vše oznamuje. Elí vynechává ve svém dotazu původce poselství k Samuelovi. To ukazuje na Elího bázeň z Božího výroku. Samuelově zprávě se Elí nepokouší odolávat, podřizuje se Božímu rozhodnutí, v jeho reakci na slovo soudu lze vidět projev pokory, nebo možná i projev netečnosti.⁶¹

"Tak Samuel vyrůstal a Hospodin byl s ním. Nedopustil, aby některé z jeho slov padlo na zem. Celý Izrael od Danu až k Beer-šebě poznal, že Samuel má od Hospodina prorocké pověření." (1 Sam 3,19–20). Tato slova potvrzují, že předchozí událost byla klíčovou v Samuelově životě, znamenala začátek jeho prorockého úřadu. Vyrůstá v mládence a v muže, se kterým je Hospodin. Bůh si vyvolil Samuela pro lid, má s ním i s lidem své plány. Nedopustí, aby jeho poselství bylo promarněno.⁶² Místo působení tohoto proroka nezůstane

⁶⁰ SMITH, *A Critical and Exegetical Commentary*, s. 28; *Výklady*, s. 161.

⁶¹ SMITH, *A Critical and Exegetical Commentary*, s. 29; *Výklady*, s. 161.

⁶² Srov. i Iz 55,11: „*Tak tomu bude s mým slovem, které vychází z mých úst: Nenavrátil se ke mně s prázdnou, nýbrž vykoná, co chci, vykoná zdárně, k čemu jsem je poslal.*“

omezeno jen na svatyni v Šílu, ale zasáhne celou zemi, „od Danu k Beer-šebě,“ tj. od severu k jihu.⁶³

"Hospodin se mu dával i nadále vidět v Šílu; Hospodin se totiž v Šílu zjevoval Samuelovi svým slovem. " (1 Sam 3,21). Verše 4–14 nepopisují žádná viditelná znamení od Hospodina, Samuel pouze slyší hlas. To se zdá být v rozporu s tvrzením v první části v. 21. Sloveso „vidět“ je však zde použito v rozšířeném a přeneseném smyslu jako výraz předání a přijetí Božího zjevení, což také potvrzuje pokračování verše o zjevování slovem. „Hospodin se dával vidět“ tedy neznamená, že by se Bůh Samuelovi ukázal ve své podstatě, vždyť ve Starém zákoně panovalo přesvědčení, že Boha není možné vidět, jinými slovy, že člověk nemůže vidět Boha a zůstat naživu (srov. Ex 19,2).⁶⁴

Šílo, které bylo od dob Jozuových sídlem Boží schrány, se stává za Samuela místem Božího zjevení.⁶⁵

2.1.3 Shrnutí

Povolání Samuela je možné shrnout do těchto tématických celků.

Samuel byl vymodleným potomkem. Od dětství měl být zasvěcen Hospodinu, a tak už před svým povoláním vykonával službu Bohu v chrámě pod vedením kněze Eliho (v. 1b).

Následující část udává okolnosti události (vv. 1b-3). K povolání Samuela dochází v jeho mladém věku a v době, kdy jsou Boží výroky skrze proroky vzácné a kdy Bůh před svým lidem mlčí kvůli hříchům kněží. Scéna se odehrává nad ránem v chrámě, když Samuel spal poblíž Boží schrány, která byla považována za Boží příbytek, a tedy na vhodném místě pro obdržení Božího zjevení.

Poté přichází Boží volání a Samuelova odpověď (vv. 4-10). Při svém povolání za proroka Samuel nevidí žádný vizuální vjem, pouze opakovaně slyší hlas. V rozeznání původce tohoto hlasu mu výrazně pomohá kněz Elí svou radou, za kterým Samuel vždy běžel v domnění, že ho volá on. Nejednalo se tedy o sen. Samuel byl velmi poslušným mládencem, který byl ochotný poslechnout svého průvodce Eliho a naslouchat Bohu.

Předání poselství je další důležitou součástí perikopy (vv. 11-14). První zpráva, kterou Hospodin sděluje Samuelovi, je oznámení zkázy Eliho domu.

⁶³ ROBINSON, *Let Us Be*, s. 27; *Výklady*, s. 161.

⁶⁴ NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 1207.

⁶⁵ *Výklady*, s. 161.

Následuje popis dění po Samuelově povolání (vv. 15-18). Po svém nočním zážitku Samuel dál vykonává své obvyklé povinnosti. Po usilovném naléhání Samuel oznámí Elímu obsah Božího výroku. Starý kněz se Hospodinovu rozhodnutí podrobuje.

V závěrečné části kapitoly je nastíněn další běh Samuelových životních událostí (vv. 19-21). Samuel pak vyrůstá v člověka, se kterým je Hospodin. Bůh s ním má své plány, posílá ho k vyvolenému národu, jeho působení zasáhne celou zemi, od severu k jihu. Dál se mu zjevuje v Šílu svým slovem. Jeho výlučný vztah k Bohu poznává celý národ.

Z textu je jasně zřejmé, že událost oslovení Samuela Hospodinem znamenala důležitý předěl v jeho životě.

2.2 Prorok Izajáš a jeho povolání

2.2.1 Osobnost a Kniha proroka Izajáše

Prorok Izajáš se narodil kolem roku 765 př. Kr. Jeho jméno znamená „Hospodin je spása.“ Pocházel z Judska, z Jeruzaléma. Jeho otec Amos byl pravděpodobně vznešeného rodu. Izajáš snad měl díky tomu snadný přístup ke králi a udržoval přátelství s vysoce postavenými úředníky a kněžími královského dvora. Byl ženatý, jeho manželka je v knize Izajášově označena jako prorokyně, svým synům Izajáš dával symbolická jména, která měla vyjadřovat podstatu prorockého poselství. Jeho prorocké působení trvalo přibližně od roku 740 do konce 8. století a týkalo se jen některých kritických momentů v dějinách národa. Izajáš svou činnost zaměřil na Judsko, ale později směřoval své výroky také k Izraeli. V počátcích svého působení připomíná hříchy lidu obou království, které budou potrestány (Iz 1 – 5). Kolem r. 735 př. Kr. v období syrsko-efraimské války přináší varování před spojenectvím s protiasyrskou koalicí a povzbuzuje k důvěře v Boha (Iz 7 – 8), okolo r. 724 ohlašuje brzký zánik Samaří (Iz 28). V době začátku vlády krále Ezechijáše Izajáš pronáší výroky proti národům (13 – 23), v kapitolách 36 – 39 je vylíčeno nezdařené tažení Sancheriba proti Jeruzalému r. 701.⁶⁶

Kniha proroka Izajáše není dílem jednoho autora. Samotnému proroku Izajášovi je připisováno autorství první části starozákonní knihy (Iz 1 – 39) nadepsané jeho jménem, ale ani zde není autorství úplně jisté, lze jej vyloučit u biografických částí kapitol 36 – 39, které byly do textu přidány ve snaze navázat na další kapitoly. Také apokalyptické části spisu (kap. 24 – 27; 34 – 35) jsou pravděpodobně pozdějšího data.

Izajáš staví své proroctví na Božím příslibu jeho lidu - na božské volbě Jeruzaléma a na jeho věrnosti davidovské dynastii. Hlavními tématy jeho poselství jsou svatost a transcendence Boha, vědomí osobního a kolektivního hříchu, kritika útlaku chudých, mesianismus vázaný na davidovskou linii, důležitost víry v Hospodina oproti spoléhání se na lidské prostředky, nutnost trestu, který má očišťující účinek, naděje ve spáse.⁶⁷

2.2.2 Exegeze textu

Příběh svého povolání Izajáš popisuje v 6. kapitole. Perikopa nemá výrazné textové varianty. Je součástí tzv. knihy Immanuelovy (Iz 6 – 12), které předchází soubor výroků před syrsko-efraimskou válkou (kap. 1 – 5). Bezprostředně jí předchází šesteré běda (Iz 5,8–24) a hrozba příchodu pronároda (Iz 5,25–30), v 7. kapitole následuje znamení pro Achaza a narození Immanuela. Perikopa se dá rozdělit na tyto části: Vv. 1–3a – časové zařazení, popis vizuálního vjemu; v. 3b – zpěv serafů; vv. 4 a 6 – další popis viditelného; v. 5 – prorokovo bédování, v. 7 – očištění od hříchů; v. 8 - Hospodinovo dotazování a prorokova odpověď; vv. 9–13 - vyslání proroka k lidu. Narativní části (verše 1–3a.4.6–7a) jsou psány v próze, ostatní verše jsou v básnické formě, krom dotazování (vv. 8–9a.11a). Tato perikopa je tedy autobiografickým popisem události s básnickými prvky a prorockým výrokem v závěru.

"Toho roku, kdy zemřel král Uzijáš, spatřil jsem Panovníka. Seděl na vysokém a vznošeném trůnu a lem jeho roucha naplňoval chrám. Nad ním stáli serafové: každý z nich měl po šesti křídlech, dvěma si zastíral tvář, dvěma si zakrýval nohy a dvěma se nadnášel." (Iz 6,1-2). Počáteční verš osvětluje historické pozadí Izajášova povolání. Dochází k němu v roce úmrtí krále Uzijáše, tj. pravděpodobně r. 740.⁶⁸ Není však jisté, jestli to bylo před, anebo po smrti Uzijáše. Za vlády tohoto krále procházelo Judsko obdobím relativní stability, míru a prosperity. Po Uzijášově smrti se politická situace rapidně změnila, jeho smrt tvoří zlomový okamžik v dějinách Judska a zasazuje Izajášovo povolání pevně do historického dění. K Izajášovu povolání dochází několik let před vypuknutím syro-efraimské války (734 – 733).⁶⁹ Izajáš přichází na bohoslužebné shromáždění do chrámu, sleduje, jak kněží obětují zápalné oběti a jak dým kadidla vytváří kouřový mrak. Upadá do stavu, kdy vidí a slyší více než obvykle, víc než vidí a slyší ostatní na chrámovém nádvoří. Cítí, jako by byl

⁶⁶ HŘEBÍK, *Speciální úvod*; NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 253.

⁶⁷ HŘEBÍK, *Speciální úvod*; Marco CHIOLERIO, *Blaze tomu, kdo slyší tato slova*, Praha 1997, s. 125–128.

⁶⁸ Někteří autoři považují za rok Uzijášovy smrti 737 nebo 736.

v nejposvátnější části chrámu. Vidí Boha v jeho královské moci. Izajáš nepodává propracovaný popis božské bytosti, jako je tomu například v Am 7,7; 9,1; Ez 1; Dan 7,9. Tato stručnost však vyjadřuje obsah Izajášova hnutí mysli v daném okamžiku: prorokova mysl je zcela pohlcena majestátností Boha. Nevidí nic jiného než Hospodina na trůnu.⁷⁰ Nemůže pochopitelně vidět Panovníkovi do tváře (srov. Ex 33,20). To, co vidí, je symbolické vyjádření přítomnosti Boží přirozenosti. Vyvýšený a vznosný trůn, který Izajáš popisuje, a lem roucha naplňující chrám symbolizuje slávu Boží, která naplňuje nebe i zemi.⁷¹ Hebrejské slovo pro chrám (*hechal*) se do hebrejštiny dostalo ze sumerského *e-gal* přes asyrské *e-kallu*. Výraz chrám původně znamenal velký dům, královskou rezidenci nebo palác, v tomto významu se objevuje i na stránkách Písma (srov. 1 Král 21,1; 2 Král 20,18). Ale častěji se termín používá ve smyslu „dům Hospodinův“ nebo „chrám“, buď jako celý (1 Sam 1,9; 3,3; 2 Král 23,4) nebo jen jako chrámová loď před velesvatyní (1 Král 6,17; Ez 41,1). Někdy se slovo *héchal* používá pro Boží sídlo v nebesích (Žl 11,2; Mich 1,2). Avšak Izajáš tu má na mysli jeruzalémský chrám, který měl každodenně na očích. Jeho vidění se tedy odehrává ve známém prostředí, ale výjev se tentokrát výrazně mění. Fakt, že Izajáš vidí Hospodina s jeho dvorem (se serafy) v jeruzalémském chrámě, znamená, že Hospodin je uprostřed Izraele a že není vzdálen v nebesích, odkud jen hrozí pohromou nečistému lidu. Židovská tradice toto místo Starého zákona vysvětluje tak, že Hospodin sedí na svém nebeském trůnu a nohy má v pozemském chrámě, neboli že pozemský chrám tvoří podnož Hospodinových nohou.⁷²

Serafové ve vidění vystupují jako součást Panovníkova dvora. O nebeském dvořanstvu, které je shromážděno kolem Hospodinova trůnu, se ve Starém zákoně mluví jen ojedinele (1 Král 22,19; Job 1,6; 2,1). Serafové byli v pozdějších stoletích považováni za ohnivě duchy a cherubové, kteří na tomto místě zmíněni nejsou, za duchy větrné. Postupně se stali jmény pro hlavní anděly.⁷³ Původně byli považováni za hady, ale vlastnosti plazů nemají. Jsou schopni stát, takže mají nohy, mají také ruce (v. 6). Podle představ v oblasti přední Asie to byly napůl lidské a napůl zvířecí postavy, patrně podobné okřídleným hadům s lidskou tváří a lidskýma rukama. Jejich spojení s hady vzniklo z jejich pojmenování pocházejícího z kořene s-r-f, který znamená pálit, plápolat, hořet a je použit v Nm 21,6, a z důsledku

⁶⁹ S. H. WIDYAPRANAWA, *The Lord Is Savior: Faith in National Crisis: a Commentary on the Book of Isaiah 1 – 39*, Grand Rapids 1990, s. 30; George BUCHANAN GRAY, *A Critical and Exegetical Commentary on The Book of Isaiah I – XXVII. Volume I, Introduction and Comentary on I - XXVII*, Edinburgh 1980, s. 101.

⁷⁰ GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 102–103.

⁷¹ WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 31.

⁷² GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 103–104.

⁷³ WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 31.

hadího kousnutí, jež zanechává pálivý pocit.⁷⁴ Jiný důvod pro ztotožnění serafů s hady může být v tom, že šlehající plameny vypadají jako ohniví hadi.⁷⁵

Nicméně v době, kdy Izajáš žil, byl seraf také zpodoběním cizího boha, vzezřením podobný egyptské Sfinze. Tvarem byl napůl člověk a napůl zvíře, měl také šest křídel, takže nebyl jako žádný známý pták. Judsko v té době nebylo zcela nezávislou zemí. Stejně jako ostatní malá království si mohla zachovat svou existenci jen placením tributu, tak i Uzijáš byl pravděpodobně nucen k takovéto dohodě s asyrským králem. Uzijáš zřejmě pod nátlakem povolil, aby v chrámovém nádvoří stáli takoví serafové. Měli mu připomínat, kdo opravdu vládne nebi i zemi. Izajáš svým lidským zrakem vidával tyto obludy, ale tentokrát je vidí v jiném úhlu pohledu. Jeví se mu jako bytosti obklopující trůn. Uvědomuje si, že Hospodin zástupů je Pánem nade všemi bohy a že monstrózní lidské modly slouží živému Bohu. Izajáš poznává, že Hospodin může dokonce proměnit zlobu cizího národa ke své chvále.⁷⁶

Služebníci na dvoře Panovníka, které Izajáš vidí, mají tedy podobu soch cizího božstva. Narážka na službu serafů má zdůraznit Boží majestát. Serafové si zakrývají párem křídel tvář před nesnesitelnou září Boží přítomnosti, dalším párem křídel skrývají své nohy, což je opisem pro zakrytí nahoty. Jestliže tyto vyvýšené a nadlidské bytosti musejí skrývat svou tvář před Bohem, tím víc to podle Izajáše platí o smrtelnících.⁷⁷ Kolik serafů Izajáš viděl není jisté. Slova *zé 'el zé* vypovídají spíše o dvou, ale na druhou stranu plurál *s'erafím* ukazuje spíše na větší počet serafů. Raně křesťanská tradice se přiklání ke dvěma, tento počet byl spíše alegorický. Dva serafové měli symbolizovat Starý a Nový zákon.⁷⁸

"Volali jeden ke druhému:

*„Svatý, svatý, svatý je Hospodin zástupů,
celá země je plná jeho slávy.““ (Iz 6,3).*

Serafové v blízkosti Boha zpívají mohutný chvalozpěv, který v srdci proroka zanechává hluboký dojem. Trojí opakování slova „svatý“ slouží ke zdůraznění, že v Bohu je počátek i naprostá plnost svatosti. Svatost tvoří ve starozákonním smyslu nejvnitřnější podstatu Božího bytí.⁷⁹ Hebrejský výraz *qádóš* je trpným přičestím od kořene q-d-š (= být svatý, být posvěcený, posvátný⁸⁰), který je pravděpodobně odvozen od kořene q-d-d – oddělit,

⁷⁴ „I poslal Hospodin na lid ohnivě hady. Ti lid štípali, takže v Izraeli mnoho lidí zemřelo.“

⁷⁵ Miloš BIČ a kol., *Nový překlad Písma svatého: Starý zákon: Překlad s výkladem. Izajáš*, Praha 1982, s. 55; GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 105.

⁷⁶ WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 31.

⁷⁷ BIČ a kol., *Izajáš*, s. 57; GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 104–105.

⁷⁸ Jiná interpretace považovala dva serafy za Syna a Ducha svatého, kteří doprovázejí Otce. GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 106.

⁷⁹ BIČ a kol., *Izajáš*, s. 58; WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 31–32.

⁸⁰ Blahoslav PÍPAL, *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, Praha 1997, s. 149.

odříznout. Od nejstarších dob měly výrazy odvozené od kořene q-d-š úzký vztah ke kultu. Svatost znamenala zvláštní sílu, která se mohla stát i pro druhé zdrojem síly, anebo také zdrojem záhuby (např. Boží schrána mezi Pelištejci, srov. 1 Sam 5 – 7). V ostatních orientálních náboženstvích se mluví často o svatých předmětech a kultických osobách, o svatém božstvu jen výjimečně, ale Starý zákon označuje za svatého především Boha. Tím se pojem svatosti přesouvá z oblasti magické, přírodní a neosobní síly do oblasti osobní podstaty a osobních vztahů. Ve Starém zákoně lze rozeznat více typů svatosti. Z náboženství před dobou praotců pochází představa svatosti jako nepřibližitelnosti a nedotknutelnosti strašlivé Boží moci. Za doby patriarchů představuje svatost vznešenost, vyvýšenost a moc. U proroků v pozdější době převládá chápání obsahu pojmu svatost jako naprostá dokonalost. Vcelku lze říci, že do starozákonního pojmu svatosti spadá jednak oddělenost od všeho stvořeného, vyvýšenost nad světem, dokonalost a živelný odpor vůči všemu hříšnému, ale také nesrovnatelná, lidskými prostředky neměřitelná a nepochopitelná láska.⁸¹

Jedním z úkolů proroků bylo přeměnit a obzvláště umravnit běžné náboženské pojmy. Izajáš operuje s pojmem svatý. Když mluví o „Svatém Izraele“, má na mysli moc, která vykonává spravedlnost a požaduje totéž i od těch, kteří ho uctívají. Izajáš se s termínem svatý mohl setkat ve zvráceném smyslu, jak o tom vypovídá fakt, že Izajášův současník v severním království, Ozeáš, odsuzuje kultickou prostituci, které se dopouštěli „svatí“ mužové a ženy. V Izajášově pojetí svatosti je vidět spojitost s tehdejším rozšířeným míněním, že je nebezpečné přiblížit se ke Svatému, k čemuž je potřeba osvobodit se od hříchů. Je to morální, nikoliv obřadní záležitost, očištění od hříchů nelze dosáhnout smířlivou obětí, ale obrácením se od zla k dobrému konáním spravedlnosti a prokazováním milosrdenství.⁸² Izajáš si je vědom, že Bůh přesahuje všechno své stvoření. On je bez hříchu, a proto nemůže snášet, aby se hřích usadil v člověku, který je jeho dílem. Izajáš si uvědomuje, že Svatý je spasitelem svého lidu. Zatímco na jednu stranu Boží svatost vytváří propast mezi ním a lidem, na druhou stranu jeho svatost obnovuje přátelství s lidským pokolením.⁸³

Kniha Izajášova často označuje Boha jako Hospodina zástupů. Zástupy Izajáš myslí bytosti nebeské, které zahrnují asi i hvězdy, i pozemské zástupy živého Boha, tj. vyvolený lid, i když ten ve své poslušnosti Hospodinu ochabuje. Nebe i země jsou dílem Hospodinových rukou a každodenně zvěstují jeho slávu (Žl 19, 2), před jeho svrchovaností se musí pokořit všechny národy i se svými modlami (srov. Iz 42,8; 48,11).⁸⁴

⁸¹ NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 1018–1021.

⁸² GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 106.

⁸³ WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 32.

⁸⁴ BIČ a kol., *Izajáš*, s. 58.

Svatost a sláva (*kábód*) jsou vzájemně úzce spojeny. Sláva je vnějším vyjádřením vlastnosti Boží podstaty, kterou je svatost. Sláva je součástí Božího sebe-zjevení v dialogu s lidmi.⁸⁵

"Od hlasu volajícího se pohnuly podvaly prahů a dům se naplnil dýmem. I řekl jsem:

„Běda mi, jsem ztracen.

Jsem člověk nečistých rtů a mezi lidem nečistých rtů bydlím,

a spatřil jsem na vlastní oči Krále, Hospodina zástupů.“ (Iz 6,4–5).

Volajícím se myslí serafové. I když je participium od slovesa volat v singuláru, má zde význam kolektivní. Zpěv serafů o svatosti a slávě Boží je natolik mocný, že se třesou podvaly prahů.⁸⁶ Dým, který naplňuje celý prostor a skrývá Hospodina před prorokovým zrakem, je oblakem, který se objevuje v podobných zjeveních Boží přítomnosti (srov. Ez 10,4; Ex 14,19; 40,34). Izajáš viděl Boží slávu jen na chvíli. Pozemský chrám se jakoby přeměnil v nebeský stan, který je Božím příbytkem. Izajáš si právě v přítomnosti Boží svatosti náhle uvědomuje, že je hříšným člověkem a že je obklopen lidmi taktéž hříšnými. Cítí se být zajedno se svým hříšným národem, nevidí jedinou stopu po svatosti ani v sobě, ani v národě. A k tomu všemu spatřuje Boha. Pobývá v Boží přítomnosti, ale pro nečistotu svých rtů si nedovoluje volat k Hospodinu, jen běduje nad sebou. Netroufá si prosit za sebe ani za lid.⁸⁷

"Tu ke mně přiletěl jeden ze serafů. V ruce měl žhavý uhlík, který vzal kleštěmi z oltáře, dotkl se mých úst a řekl:

„Hle, toto se dotklo tvých rtů,

tvá vina je odňata a tvůj hřích usmířen.“ (Iz 6,6–7).

Symbolický úkon očištění je svěřen jednomu ze serafů. Ten opouští druhé (popř. druhého) a letí k oltáři, který stál před vchodem do svatyně. Bere do kleští uhlík a letí k Izajášovi, aby se jím dotkl nečistých rtů hříšné lidské bytosti. Žhavý uhlík může být obrazem Boha, který sám je přirovnáván ke šířajícímu ohni (Iz 33,14). Vždyť žár uhlíku byl tak velký, že ani seraf se ho nedotýká, ale bere ho do kleští. Seraf doprovází úkon očištění slovy. Pasivní tvar sloves, který je zde použit, vyjadřuje, že ne seraf, ale pouze Bůh sám může odpouštět hříchy. Izajášovy rty, skrze které proudily myšlenky jeho srdce (i špatné), jsou nyní „vypáleny“, Bůh spaluje v prorokovi veškerou nepravost, očišťuje jeho tělo i duši. Izajáš

⁸⁵ GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 107; WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 32.

⁸⁶ Proč se třesou právě podvaly prahů není zcela jasné. Možná to bylo z toho důvodu, že práh svatyně býval považován za posvátný.

⁸⁷ GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 107; WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 32.

nemusel udělat nic pro své očistění. Jediné, co se od něj požaduje, je postoj přijetí a poslušnosti.⁸⁸

"V tom jsem uslyšel hlas Panovníka:

„Koho pošlu a kdo nám půjde?“

I řekl jsem:

„Hle, zde jsem, pošli mne!“ (Iz 6,8).

Odpuštění vzbuzuje v Izajášovi okamžitou touhu po službě, touží hlásat Boží zvěst. Očistění od hříchů mu dává pochopit Boží záměr. Najednou slyší, jak se Hospodin radí (se svým dvorem), když se ptá, koho poslat k předání poselství. Izajáš se bez váhání a beze strachu nabízí. Jeho pohotovost udivuje. Přitom Hospodinova otázka zněla všeobecně a neobracela se přímo na Izajáše, Bůh na něj nevyvíjel žádný nátlak. Izajáš odpovídá přímo, bez jakýchkoli otázek nebo vyjednávání. Jeho odpověď je důkazem toho, že se cele chce věnovat prorockému úkolu.⁸⁹

Zájmeno v plurálu v druhé části Panovníkovy otázky je dosti zarážející. Možné vysvětlení je výše zmíněná porada se svým dvorem. Obdobná vazba se vyskytuje v jednom akkadském textu při povolání kněze do služeb boha nebes Anua. Šlo tedy o známou formuli, která měla sice původ v polyteistickém prostředí, ale na tomto místě je použita s jiným významem. Plurál může být také předobrazem Trojice. Množné číslo se objevuje i v Gn 1,26, před popisem stvoření člověka k Božím obrazu, tedy ve chvíli, kdy má být vytvořen zvláštní vztah mezi člověkem a Bohem, jako je tomu zde při vyslání Božího posla, který má ohlašovat začátek Hospodinova díla spasení.⁹⁰

"Odpověděl: „Jdi a řekni tomuto lidu:

»Poslouchejte a poslouchajte, nic nepochopíte,

dívejte se a dívejte, nic nepoznáte.«

Srdce toho lidu obal tukem,

zacpi mu uši, zalep mu oči,

aby očima neviděl,

ušima neslyšel, srdcem nepochopil,

neobrátí se a nebyl uzdraven.“ (Iz 6,9–10).

Hned jak Izajáš domluví, Hospodin ho pověřuje úkolem. Má jít k lidu s tvrdým vzkazem. O zkáze lidu už je neodvolatelně rozhodnuto, není pro něj uzdravení, zůstane dál

⁸⁸ GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 108; WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 32-33.

⁸⁹ BIČ a kol., *Izajáš*, s. 59; GRAY, *Commentary on Isaiah*, s. 109; WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 33.

⁹⁰ BIČ a kol., *Izajáš*, s. 59.

nečitlivý vůči Božímu hlasu, ani prorokova řeč ho nezbaví jeho slepoty, hluchoty a nevnímavosti. Bůh však nechce nechat svůj lid v nevědomosti o svém soudu, aby neměl výmluvu, že nebyl varován. Své činy Hospodin doprovodí prorockou řečí, ale lidé jeho slovům nebudou rozumět, prorok má lid jen utvrdit v jeho svévolném postoji a tím přivodit jeho rychlejší zkázu. Tento úkol, který stojí před Izajášem, je velice těžký.⁹¹

Izajáš je zde postaven před dvě důležité skutečnosti. Odsouzení plyne z toho, že lidé neposlouchali svého Boha, že si oblíbili špatnost a o své nepravosti nechtějí slyšet.⁹² A druhá věc, povrchní a jen od lidí pocházející pokání je daleko od Božího záměru s lidstvem. Člověk sám se nemůže zachránit. Jen šířící plamen Boží lásky může zasáhnout hlubinu lidského srdce. Starý způsob života musí být úplně zničen, aby Bůh mohl vybudovat v člověku něco nového.⁹³

Všechny tyto výroky, které nahánějí hrůzu, vycházejí z Božích úst. Ježíš cituje toto místo, když vysvětluje učedníkům důvod řeči v podobenstvích a souhlasí s jejich zaměřením (Mk 4,12).⁹⁴

"Tu jsem řekl:

„Dlouho ještě, Panovníku?“

On odpověděl:

*„Dokud nezpustnou města a nebudou bez obyvatel
a domy bez lidí a role se nepromění v spoušť.“ (Iz 6,11).*

Izajáš nevznáší námitky, sklání se před Božím rozhodnutím. Z této otázky není jasné, jestli se prorok ptá na délku svého působení, nebo na dobu, kdy se má naplnit jemu svěřená neblahá zvěst. Možná je však v otázce zahrnuto obojí, protože tyto dvě záležitosti spolu úzce souvisí. Snad se za jeho otázkou skrývá také nevyslovená prosba o přímluvu, Izajáš se však neodvažuje vyslovit přímou námitku, protože se nachází pod přímým působením Hospodinovy svatosti a chápe, že Bůh se nechová jako člověk, aby svoje rozhodnutí měnil (Nm 23,19). Boží odpověď se zdá být tvrdá. Trest dolehne na města, pole i lidí, nebude možné z něho vyváznout. Bůh neprozrazuje, jak k tomu dojde, jestli vpádem cizí mocnosti nebo nějakou přírodní katastrofou. To však není důležité, rozhodující je, že se to stane.⁹⁵

"Hospodin odvede ty lidi daleko

⁹¹ BIČ a kol., *Izajáš*, s. 59; GRAY, *Commentary on Isaiah*, s.109.

⁹² Tak to o tom mluví Ježíš v Janově evangeliu: „Soud pak je v tom, že světlo přišlo na svět, ale lidé si zamilovali více tmu než světlo, protože jejich skutky byly zlé. Neboť každý, kdo dělá něco špatného, nenávidí světlo a nepřichází ke světlu, aby jeho skutky nevyšly najevo.“ (Jan 3,19–20).

⁹³ WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 34.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 35.

⁹⁵ BIČ a kol., *Izajáš*, s. 59–60.

*a v zemi bude mnoho míst opuštěno.
Zůstane-li v ní jen desetina, i ta bude zajata a přijde vniveč
jako posvátný strom, jako dub,
po jehož skácení zbude jen pahýl." (Iz 6,12–13a).*

Tyto dva verše vypadají jako dovětek k předešlé části. Nemluví v nich přímo Hospodin, ale mluví se o tom, co učiní. Izajáš zde snad rozvádí to, co bylo řečeno Hospodinovými ústy předtím. Předpověď, že zůstane jen desetina obyvatel, je obrazem, kterým má být zdůrazněn hrozný následek soudu. Použití decimování bylo v Izajášově době asi rozšířeným obrazem, protože ho používá i prorok Amos.⁹⁶ Poselství však ještě nekončí:

"Tento pahýl bude símě svaté." (Iz 6,13b).

Tato věta tvoří další dodatek. Není jisté, jestli je původní, anebo jestli se jedná o přípisek pozdějšího data, protože Septuaginta ho nezmiňuje. Ale to je vedlejší, důležité je to, že je plně v souladu s Izajášovým hlavním tématem odpuštění a obnovy. Je projevem silné víry a naděje v to, že ani zajetí nebo jiná pohroma nepřivodí úplný zánik Božího lidu. Zůstane alespoň pahýl, který znovu vyraší (srov. Iz 11,1). Dílo Boží nemůže být zničeno ani nevěrou lidu, ani zlobou protivníků; Boží plán obnovit lidstvo skrze Izraele nebude zmařen.⁹⁷

2.2.3 Shrnutí

Literární podoba Izajášova povolání se vyznačuje následujícími prvky.

Uvádí se historické zařazení (v. 1a). Politická situace po smrti krále Uzijáše byla dosti složitá.

Povolání se odehrává v chrámě při bohoslužebném shromáždění, ale především v nitru Izajáše, při vidění Hospodinovy slávy spojeném se slyšením zpěvu serafů (vv. 1b-4a), které Izajáše hluboce zasahuje. Vnímá Hospodina jako velikého a jediného opravdového Panovníka a jeho mysl je pohlcena Boží svatostí a majestátností.

Dalším důležitým prvkem je Izajášovo uvědomění si své hříšnosti v přítomnosti Svatého Izraele (vv. 4b-5).

Následuje očištění Izajášova srdce i těla, které zprostředkovává jeden ze serafů (vv. 6-7).

⁹⁶ „Městu, které vytáhne s tisícem, zůstane sto, a tomu, jež vytáhne se stem, zůstane pro dům izraelský deset.“ (Am 5,3)

⁹⁷ BÍČ a kol., *Izajáš*, s. 60; WIDYAPRANAWA, *The Lord*, s. 35.

Boží výzva, dotazování se, koho poslat k předání poselství a prorokova odpověď tvoří taktéž významný prvek. Izajáš po svém očištění kladně odpovídá na Boží otázku, která navíc nesměřovala přímo k němu. Je připraven a ochoten zhostit se prorockého úkolu.

Bůh ihned odpovídá předáním úkolu a poselstvím (vv. 9-11), následuje jeho bližší rozvedení (vv. 12-13). Zarážející je zde fakt, že prorok bude svým mluvením ještě přispívat k zatvrzelosti srdcí lidí. Izajáš má ohlašovat potrestání lidu, nevznáší proti Božímu rozhodnutí námitky, trest dolehne zemi a její obyvatele. Toto poselství však končí příslibem naděje: Bůh nedopustí úplnou záhubu lidu, jeho záměr obnovit lidstvo skrze Izrael trvá.

2.3 Prorok Jeremjáš a jeho povolání

2.3.1 Osobnost a Kniha proroka Jeremjáše

Jeremjášovo jméno znamená „Hospodin vyvýší“. Narodil se ve druhé polovině 7. století př. Kr. v malé vesnici Anatótu, několik kilometrů od Jeruzaléma, v kněžské rodině. Jeho otcem byl Chilkijáš, jehož jméno znamená „Bůh je mou částí“ a bylo typické pro lévijské rodiny, protože jejich „podílem“ v rozdělené zemi byl pouze Hospodin. Jeremjáš se knězem nestal, jeho proroctví je spojeno spíše se severní tradicí a s kritikou chrámového kněžstva. Nebyl ženatý, jeho celibát měl mít symbolický význam (srov. Jer 16,1-4). Jeremjáš podporoval a možná i inspiroval Jóšiášovu reformu, která se prováděla po nalezení knihy Zákona r. 622, ale varoval také před spoléháním se na chrám; Bůh nežádá jen formalistickou bohoslužbu, ale především proměnu srdce. Politickou situaci hodnotil realisticky a byl proti spojenectví s Egyptem, za svou přímou trpěl od proegyptské skupiny, která ho obvinila ze spolupráce s nepřáteli Izraele. S bolestí ohlašoval zkázu Jeruzaléma, ale zároveň doufal v lepší budoucnost. Na rozdíl od jiných proroků se Jeremjáš i přimlouvá za lid (srov. Jer 14). Po dobytí Jeruzaléma byl odveden do Rámy a svobodně se rozhodl zůstat ve vlasti. Proegyptskou stranou byl odveden do Egypta, kde se jeho stopa ztrácí.⁹⁸

Kniha proroka Jeremjáše je výsledkem dlouhé redakční práce. O sepsání jádra knihy, svitku, jenž byl diktován Báruchovi, podává zprávu 36. kapitola knihy. Poté, co král Jójakím spálil první svitek, který obsahoval asi prvních dvacet kapitol, písař Báruch sepisuje Jeremjášova slova podruhé, a to s mnoha dodatky. V Babylóně pak kniha prošla deuteronomistickými redakčními úpravami a zřejmě i po návratu ze zajetí došlo k menším

⁹⁸ HŘEBÍK, *Speciální úvod*; CHIOLERIO, *Blaze tomu*, s. 132-133, NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 284.

úpravám. Tento komplikovaný proces vzniku knihy se odráží v poměrně chaotické struktuře, která nepostupuje důsledně chronologicky, a v duplikaci některých pasáží. Výsledkem dalšího promýšlení a aktualizace textu je řecká verze v Septuagintě, jež je asi o osminu kratší a od hebrejského textu se liší v některých detailech a v přehlednějším uspořádání.

Vše je dílem stvořitelské Boží moci, vyvolený národ porušil smlouvu s Bohem a setrvává ve svých hříších, ale i přesto je spása možná za předpokladu obrácení; předpověď nové smlouvy (vepsané ne do kamene, ale do srdce), která vyzvedá hlubokou niternost oproti rituálnímu formalizmu, předpověď narození krále z Davidova rodu – to jsou nosné myšlenky celé knihy.⁹⁹

2.3.2 Exegeze textu

Povolání proroka Jeremjáše je popsáno v první kapitole knihy. Perikopa je součástí souboru výroků proti Jeruzalému a Judsku (Jer 1 – 24) a je jakýmsi titulním listem celé knihy. Shrnuje její základní aspekty a odůvodňuje činnost proroka. Dá se rozdělit na prolog (vv. 1-3) a dvě dvojice symetrických celků:

- A. vv. 4-10 - povolání (příkaz hovořit výrok Hospodinův),
- B. vv. 11-12 - vidění (mandlovníkového prutu),
- B'. vv. 13-16 - vidění (kypícího kotle),
- A'. vv. 17-19 - povolání (příkaz hovořit, výrok Hospodinův).¹⁰⁰

Prolog a vv. 11-13 jsou psány v próze, ostatní verše básnickou formou. Literárním druhem perikopy je autobiografie, která obsahuje prorocké výroky. Z textových odlišností stojí za zmínku verze Septuaginty ve v. 1, kde místo „*Slova Jeremjáše*“ je uvedeno: „*Slovo Boží, které se stalo k Jeremjášovi*“.¹⁰¹

"Slova Jeremjáše, syna Chilkijášova, z kněží v Anatótu v zemi Benjaminově. K němu se stalo slovo Hospodinovo za dnů judského krále Jóšijáše, syna Amónova, ve třináctém roce jeho kralování. Stávalo se též za dnů judského krále Jójakíma, syna Jóšijášova, až do jedenáctého roku vlády judského krále Sidkijáše, syna Jóšijášova, až do přestěhování Jeruzaléma v pátém měsíc toho roku." (Jer 1,1-3). Tyto úvodní verše dávají Jeremiášovu povolání a působení historicko-geografické zařazení. Jsou vydavatelskou předmluvou ke knize, která se podobá předmluvám jiných prorockých knih (srov. Iz 1,1; Am 1,1). Avšak u

⁹⁹ HŘEBÍK, *Speciální úvod*; CHIOLERIO, *Blaze tomu*, s. 133-134.

¹⁰⁰ HŘEBÍK, *Speciální úvod*; CHIOLERIO, *Blaze tomu*, s. 136.

¹⁰¹ Miloš BIČ a kol., *Starý zákon: Překlad s výkladem. Svazek 12 – Jeremjáš – Pláč*, Praha 1983, s. 18.

dalších prorockých sbírek je obvyklejší formulace: „Slovo Hospodinovo, které se stalo k...“ apod. (srov. např. Oz 1,1; Jl 1,1; Jon 1,1; Mich 1,1), aby se zdůraznilo, že jde o slovo Hospodinovo. Z toho důvodu se Septuaginta odlišuje.¹⁰²

První verše tedy poukazují na Jeremjáše ve dvojím smyslu. Historicky ho zařazují mezi kněze v Anatótu¹⁰³ a teologicky jako příjemce Hospodinova svrchovaného slova. Jeremiáš tak má být Božím nástrojem k tomu, aby vyhlášoval Hospodinovu činnost a poselství v určitém čase a na určitém místě. Bližší určení „v zemi Benjamínově“ upozorňuje, že Jeremiáš není Judejec, ale že pochází z kmene, jehož pramáti je Ráchel, tedy z oblasti tradic a specifických rysů, které mají blízko k severnímu Izraeli. Hospodinovo slovo se k Jeremjášovi stalo poprvé ve třináctém roce Jóšijášova panování v Judsku, tj. roku 627/626 př. Kr. Stávalo se pak dál během vlády Jójakíma (609-598) a Sidkijáše (598-587) až do pádu Jeruzaléma.¹⁰⁴ Tato doba byla pro izraelský národ velice složitá díky rostoucí expanzi Babylónské říše. Slova „přestěhování Jeruzaléma“ nejsou jen časovým údajem, ale připravují na jedno z hlavních témat knihy. I když bezpochyby kniha Jeremjáš obsahuje úryvky, které byly sepsány až po roce 587 (jedná se o některá poselství naděje), schéma knihy obsažené v kánonu Starého zákona směřuje ke konci Judska a Jeruzaléma. Vše je na cestě k exilu. Ani králové tomuto historickému procesu s Božím lidem nezabrání. Tato zmínka o exilu má svůj protějšek v Jer 52,27-34. Tyto dvě části tvoří začátek a konec, aby potvrdily, že celá kniha se zabývá myšlenkou exilu, který má původ v Bohu a je přivtělen k Izraeli, Božímu lidu. Stručná předmluva knihy osvětluje hlavní obsah této prorocké sbírky. Prorok Jeremjáš je poslán do centra dění, aby ohlásil pád Jeruzaléma. Známý svět nemá skončit navzdory Božímu řízení, jako by Bůh byl slabý, ale má se tak stát na základě jeho řízení. To, co vypadá jako prohra, je ve skutečnosti Boží taktikou.¹⁰⁵

"Stalo se ke mně slovo Hospodinovo:

*„Dříve než jsem tě vytvořil v životě matky, znal jsem tě,
dříve než jsi vyšel z lůna, posvětil jsem tě, dal jsem tě pronárodům za
proroka.““ (Jer 4-5).*

¹⁰² BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 18; Walter BRUEGGEMAN, *To Pluck up, To Tear Down. A Commentary on The Book of Jeremiah 1 – 25*, Edinburgh 1988, s. 20.

¹⁰³ Anatót leží asi 7 km severovýchodně od Jeruzaléma a jeho název pochází od jména bohyně války Anáty. Plurál Anatót lze vysvětlit jako „sbor ctitelů Anáty“. Z tohoto důvodu bylo místo přiděleno lévjcům (Joz 21,18). Šalamoun sem vypudil nejvyššího kněze Ebjátara, protože podporoval Adoniáše (1 Král 2,26). Anatótsí kněží tak mohli odvozovat svůj původ až od Eliho. Později bylo postavení anatótských kněží Jóšijášovou reformou zrušeno. BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 19.

¹⁰⁴ BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 19-20; BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 20-21.

¹⁰⁵ BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 21.

Verš uvozuje typická formule vyjadřující Boží iniciativu, kterou má prorok dál zprostředkovat. Bůh se Jeremjášovi nepředstavuje jménem, ale odkazem na své dílo. Nejsou zde uvedeny okolnosti povolání, odehrává se v Jeremjášově nitru. Výraz „*dříve*“ (hebrejsky *b^eterem*) je jedním ze způsobů označení Božího dozoru nad dějinami. Už před Jeremjášovým početím s ním má Bůh své plány, jeho povolání je od věků zasazené v Boží lásce, před začátkem života Bůh určuje jeho směr. Posvěcení v matčině lůně předem odděluje proroka pro službu Bohu a připravuje ho na jeho prorocký úkol. Může ale také narážet na Jeremjášův kněžský původ.¹⁰⁶ Jeremjášovu vyvolení před narozením se podobá vzkaz egyptského boha Amóna ke králi (8. století př. Kr.), ve kterém Amón prohlašuje, že už v matčině lůně o něm věděl, že bude vládnout Egyptu. Podobný obraz je použit ve Starém zákoně o Hospodinově služebníkovi.¹⁰⁷ Toto vyvolení ještě před narozením má potvrdit, že Jeremjáš je pravým Hospodinovým prorokem, jehož úkolem je ohlašovat národům Boží poselství, oproti falešným prorokům, proti kterým Jeremjáš vystupuje (srov. Jer 23,9-40; 28).¹⁰⁸

Jeremjášovo povolání je blíže vymezeno. Nebude prorokem jen vlastnímu lidu (Juda, Jeruzalém a zbytky Izraele), ale i pohanským národům.¹⁰⁹

"Nato jsem odpověděl: „Ach, Panovníku Hospodine, nevím, jak bych mluvil. Jsem přece chlapec.“" (Jer 1,5). Hospodinovo slovo Jeremjáše zaskočilo. Leká se svého poslání a vymlouvá se na svůj příliš mladý věk, nepřipravenost. Nemá zkušenost s mluvením na veřejnosti, ani neví, co by jeho řeč měla obsahovat. Není jisté, kolik let Jeremjášovi přesně bylo, hebrejské slovo *na'ar* (= chlapec, hoch, mládenec¹¹⁰) zde popisuje spíše mladíka než chlapce, který se necítí být vnitřně dohotoven k takovému úkolu. Králi Šalamounovi je kladen do úst při jeho nástupu na trůn podobný obraz,¹¹¹ který odkazuje více na pokoru než na královo mládí. V Egyptě byl král vybírán v dětství. Deuteronomistická tradice přizpůsobila tento motiv na Šalamouna a poté i na Jeremjáše.¹¹²

"Ale Hospodin mi řekl:

„Neříkej: Jsem chlapec.

Všude, kam tě pošlu půjdeš, a všechno, co ti přikážu, řekneš.

¹⁰⁶ BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 20; HŘEBÍK, *Speciální úvod*; Wiliam Lee HOLLADAY, *Jeremiah 1. A Commentary on the Book of the Prophet Jeremiah Ch. 1 – 25*, Philadelphia 1986, s. 97; CHIOLERIO, *Blaze tomu*, s. 139; William McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah. Volume 1, Jeremiah I – XXV*, Edinburgh 1986, s. 6.

¹⁰⁷ „*Hospodin mě povolal z života mateřského; od nitra mé matky připomínal moje jméno*“ (Iz 49,1b).

¹⁰⁸ HOLLADAY, *Jeremiah*, s. 97-98.

¹⁰⁹ BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 21.

¹¹⁰ PÍPAL, *Hebrejsko-český slovník*, s. 110.

¹¹¹ „*Hospodine, můj Bože, ty jsi nyní po mém otci Davidovi ustanovil za krále svého služebníka, ale já jsem příliš mladý, neumím zacházet a vycházet.*“ (1 Král 3,7)

¹¹² HOLLADAY, *Jeremiah*, s.98.

Neboj se jich,

já budu s tebou a vysvobodím tě, je výrok Hospodinův. “” (Jer 1,7-9).

Jeremjášovy výmluvy a obavy jsou zbytečné, snaha skromně se vyhnout službě a zbavit se tak odpovědného úkolu je marná. Na jeho poznámky a pocity nedostatečnosti, že takový úkol není pro něj, není brán ohled. Nic nezabrání uskutečnění Božích plánů. Bůh si volí právě to, co je slabé, ale dává také potřebnou sílu ke splnění těžkého poslání. Jeremjášovi se dostává od Hospodina útěchy, příkaz se pojí s ujištěním, že ten, kdo za ním stojí, nevysílá do neznáma a neponechává v osamocení. Hospodinův příkaz spojený s příslibem zbavuje strachu, je zaslíbením: jsem a budu s tebou, budu ti nablízku i v největší nouzi. Jeremjáš se tak i přes své vytáčky stává Hospodinovými ústy.¹¹³

“Hospodin vztáhl svou ruku a dotkl se mých úst. Pak mi Hospodin řekl:

„Hle, vložil jsem ti do úst svá slova.

Hleď, tímto dnem tě ustanovuji nad pronárody a královstvími,

abys rozvracel a podvracel, abys ničil a bořil, stavěl a sázel. “” (Jer 1,7-10). Dotek Hospodinovy ruky¹¹⁴ symbolizuje přenesení slov od Nejvyššího k Jeremjášovi. Podobný obraz¹¹⁵ se nachází v popisu vyslání proroka Ezechiela ke službě. V obou případech se jedná o zmocnění člověka Bohem k hlásání zvěsti. Je zde vyjádřeno, že Bůh je zdrojem prorokovy řeči. Jeremjáš se nestává pánem, ale služebníkem Božího slova, nemůže s ním svévolně zacházet. Nicméně Boží pověření mu dává na nikom a na ničem nezávislou autoritu. Je ustanoven nad pronárody a nad královstvími,¹¹⁶ což předznamenává jeho výroky proti cizím národům (srov. Jer 25,15-38) a celou sféru jeho vlivu. V době Jeremjášova působení bylo Judsko v sepětí okolních národů, a proto je Hospodinův prorok představován jako ten, kdo má skutečnou moc i nad okolními vládnoucími silami. Jeremjáš má být tím, který řídí osudy národů.¹¹⁷

Šest infinitivů v závěru v. 10 je ostrým sdělením Božího plánu s národy. První čtyři slovesa jsou destruktivní a prohlašují, že žádné historické a politické uspořádání nebo obranný systém nezachrání národ, který byl pro svou špatnost Bohem odsouzen. Poslední dva infinitivy jsou konstruktivní a vyjadřují, že Bůh může vytvořit z ničeho něco nového, nové historické možnosti, a to právě v situacích, které vypadají beznadějně a uzavřeně. Bůh sám

¹¹³ BÍČ a kol., *Jeremjáš*, s. 21; HŘEBÍK, *Speciální úvod*; McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 8.

¹¹⁴ Ruku chápe církev jako jeden ze symbolů Ducha svatého, který „mluvil ústy proroků“. *Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří 2001, 687, 699.

¹¹⁵ Vztažená ruka, která Ezechielovi podává svitek (srov. Ez 2,8-3,4).

¹¹⁶ BÍČ a kol., *Jeremjáš*, s. 21; HOLLADAY, *Jeremiah*, s. 99; McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 10.

má schopnost přinášet konec a nový začátek historických procesů. Odstranění starého a zlého je předpokladem pro vytvoření nových, dobrých věcí; a právě toto bude koncem a cílem Jeremjášovy služby. Série tří dvojic sloves také vyjadřuje, že prorok se ve své službě nevyhne balancování mezi hrozbou a příslibem, mezi božením a stavěním.

Paleta těchto šesti sloves tvoří podstatnou podobu celé knihy,¹¹⁸ která ohlašuje zánik Jeruzaléma i přes všechny lidské snahy o odpor, a naopak zbudování nového Hospodinovou tvořivou silou navzdory veškerému zoufalství. Vzestup a pád Jeruzaléma nezávisí na podmínkách k životu, ale na svrchované Boží náklonnosti. Prorok je pověřen nést toto poselství, které pochází od Boha a je podřízeno jeho neodvolatelným záměrům.¹¹⁹

Dialog s prorokem (vv. 5-9) je zaměřen na Boží vedení vyjádřené ve v. 10. Není ku podivu, že prorok se ze svého úkolu vykrucuje, vždyť poselství, které měl nést, bylo značně tíživé. Ale slovo přemáhá svého nositele, zpráva potřebuje někoho, kdo by ji předal.

Následující část kapitoly upřesňuje, jakým způsobem přijde krutý zánik a překvapivý začátek. Prorok v této části textu vystupuje jako objekt Božího neodvratitelného slova. Dějiny Jeruzaléma, Judska i Babylónu se stávají předmětem Božích činů. Vše se točí kolem skutečnosti exilu, do kterého Boží lid musí odejít, ale zase se z něj vrátit, a o kterém Jeremiáš musí hovořit.¹²⁰

"Stalo se ke mně slovo Hospodinovo: „Co vidíš, Jeremjáši?“ Odpověděl jsem: Vidím mandloňový prut.“ Hospodin řekl: „Viděl jsi dobře. Bdím nad svým slovem, aby se uskutečnilo.““ (Jer 1,11-12). Tato pasáž je první ze zprávy o dvou viděních, které vysvětlují předchozí část a naznačují naléhavost prorokova poslání. V textu je použita hebrejská slovní hříčka. Slovo *mandlovník*¹²¹ (hebrejsky *šáqéd*) je odvozeno od kořene *š-q-d* (= bdít, být vzhůru, číhat¹²²). Pro tvrzení, že Hospodin *bdí*, je použito participium od stejného slovesa (*šóqéd*). Pro Jeremjáše to znamená ujištění, že za slovem stojí Hospodin, který nespí, ani nedřímá (srov. Žl 121,4). Právě Boží bdění je hlavní myšlenkou prorockého vidění. Potvrzuje, že Boží záměr už vstoupil do historie. I když je Bůh neviditelný, je přítomen v dějinných událostech, zaručuje je a dohlíží, aby přinesly ovoce.

¹¹⁷ HOLLADAY, *Jeremiah*, s. 95.

¹¹⁸ Srov. Jer 18,7-10; 24,6; 31,27-28; 42,10; 45,4.

¹¹⁹ BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 22; BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 24-25; McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 11.

¹²⁰ BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 25.

¹²¹ O mandlovníku bylo známo, že jako první ze všech stromů a keřů raší a že tedy nikdy nespí, ale bdí, je připraven kdykoliv vyrašit. Proto jeho hebrejský název pochází od kořene *š-q-d*. Mandlovník měl význačné postavení mezi posvátnými stromy. Užívalo se ho v kultu, o čemž vypovídají ozdoby ve tvaru mandlovníkového květu a prutu na svícnu ve stánku (srov. Ex 25,33-36). Mandlovník se používal také v magii, k věštění, možná právě proto, že jeho pupeny jsou pořád připraveny vyrašit. BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 23.

¹²² PÍPAL, *Hebrejsko-český slovník*, s. 182.

Proroci měli schopnost vidět věci, které zůstávaly zrakům ostatních lidí skryté. Jeremjáš mohl mandlovník vidět běžně, ale tentokrát byl neobyčejně citlivý a vnímavý. Mandloňový prut se mu jeví v jiném světle, proces proměny náhledu je natolik mimovolný a účinek natolik silný a přesvědčivý, že prorok popisuje tento zážitek jako slovo od Hospodina, a ne jako svou vlastní myšlenku.¹²³ Obraz mandloňového prutu na tomto místě tvoří most k následujícímu vidění, které upřesňuje hrozbu ve v. 10.¹²⁴

"Slovo Hospodinovo stalo se ke mně podruhé:

„Co vidíš?“ Odpověděl jsem: „Vidím překypující hrnec obrácený sem od severu.“

Nato mi Hospodin řekl:

„Od severu se přivalí zlo na všechny obyvatele země.

Hle, povolám všechny čeledi severních království, je výrok Hospodinův.

*Přijdou a každá postaví svou soudnou stolicí u vchodu do jeruzalémských bran,
proti všem jeho hradbám kolkolem i proti všem judským městům.*

Vyhlásím jim své soudy nad všemi jejich zlými skutky, že mě opustili;

jiným bohům pálili kadidlo a klaněli se dílu svých rukou.“ (Jer 1,13-16).

Druhé vidění je konkrétnější v naplnění směrnic v. 10 a opět zdůrazňuje naléhavost a neodkladnost prorokova poslání. I tentokrát patrně Jeremjáš vidí běžnou věc v jiném úhlu pohledu. Hrnec, ve kterém se něco vaří, mohl často zahlédnout na domácím topeništi. Ale nyní hrnec vypadá nebezpečně, zuřivě se z něj valí kouř (od severu) a hrozí, že se vylije vroucí obsah nádoby, která se naklání. Obsah hrnce se vylije směrem na jih, odsouzení je určeno všem obyvatelům Judska. Hrnec, který je postavený na topeništi nakřivo, se stává Božím poselstvím pro člověka, který je určen k prorockému úkolu.¹²⁵ Sever u proroka pravděpodobně není zeměpisné určení. Pro Izraele byl sever místem, odkud přichází ohrožení, zhouba a zlo, aniž by se myslelo na určitého nepřítele. I končiny země jsou synonymem pro „sever“ (srov. Jer 6,22).¹²⁶

V. 15 nelze interpretovat jako soudní scénu, protože nezapadá do kontextu, předchozí část verše totiž zvěstuje obklíčení. Soudní stolce cizích králů vyjadřují, že Jeruzalém a

¹²³ BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 23; BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 26; McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 15.

¹²⁴ Podobný výjev, mandloňová hůl, která rozkvetla a přinesla plody, se objevuje ještě ve 4. knize Mojžíšově při vyvolání Árona a jeho potomků ke kněžství (srov. Nm 17,23).

¹²⁵ McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 18.

¹²⁶ Slovo sever (hebrejsky *cáfôn*) pochází od kořene c-f-n (= skrýt, uchovat). Je to místo skryté, kam slunce nemůže, a lidem je (jako místo božské) nepřístupné; je to místo, odkud lze sledovat dění na zemi a soudit všechny národy. Umístění hory setkání – hory boží či Boží na nejzazším Severu patrně vychází z tohoto přesvědčení (srov. Iz 14,13) a taktéž i ztotožnění Sijónu s nejzazším Severem jako sídlo pravého Krále (srov. Žl 48,3). BIČ a kol., *Jeremjáš*, s. 24.

všechna judská města budou v obležení. Následující verš zdůrazňuje Hospodinovu účast na odsouzení jeho lidu, který se provinil nedůvěrou v Hospodina a modloslužbou.¹²⁷

Poselství má jednoznačně negativní charakter, povzbudivá slova se prozatím odkládají. Vidění se týká příchodu nejmenovaného strašlivého národa, který napadne Judsko od severu a obsadí Jeruzalém. Slova jsou úmyslně nepřesná a nejasná, protože text není politickou analýzou situace, ale symbolickým viděním. Judsko je zasazeno do reality mezinárodního dění. Celá situace je zahrnuta v Božím plánu. Juda nyní musí zvládnout změnu rozložení mocenských sil. Název národa zde není uveden, ale s jistotou lze říci, že v textu je zastřená narážka na mohutnou expanzi babylónské říše, která se náhle objevuje v době Jeremjášova života. Babylónská říše má fungovat jako nástroj Božího záměru. Kniha proroka Jeremjáše ukazuje shodu mezi Božími záměry a skutečností expanze Babylónu. Jeruzalémští králové si všímají babylónské hrozby, ale opomíjejí Hospodinovu svrchovanost nade vším a nakonec ztrácejí vše. Spuštění procesu „ničení a boření“ není z důvodu politického nebo ekonomického, ale z důvodu teologického a morálního. Juda se dopustil špatností, a zlo národů je tedy odpovědí na špatné skutky vyvolaného lidu. Hříchem Judy je úsilí o teologickou, politickou a historickou autonomii a snaha vytěsnit Hospodinovu nadvládu z veřejného života, touha vymanit se z řádu života a vyhnout se Božím požadavkům.¹²⁸

„Ty však přepásej svá bedra, povstaň a vyříd' jim všechno, co jsem ti přikázal.

Jen se jich neděs, jinak tě naplním děsem z nich.

Hle, učinil jsem tě dnes opevněným městem,

sloupem železným a bronzovou hradbou nad celou zemí

proti králům judským, proti jejich velmožům, proti jejich kněžím i proti lidu země.

Budou proti tobě bojovat, ale nic proti tobě nezmohou,

neboť já budu s tebou a vysvobodím tě, je výrok Hospodinův.“ (Jer 1,17-19).

Boží výrok přechází od poselství k celému národu zpět k oslovení proroka, který musí nést nepříjemnou zprávu zatvrzelému lidu. Rétorický důraz je kladen na slova „ty však“. Bůh nejedná bez rozmyslu, nesvolává odsouzení na všechny. Rozlišuje mezi zatvrzelou většinou, ke které směřuje výhrůžky, a menšinou (reprezentovanou Jeremjášem), která se věrně drží Božích příkazů. Stejný řečnický prvek je použit v Jer 45,5, kde je příslib pro věrného Bárucha. Tato dvě ujištění mohou být klíčem k redakční historii knihy Jeremjáš. Redakční práci provedli ti, kteří přišli až po Jeremjášovi, byli v exilu a brali text vážně. Tato věrná část lidu chápala sebe sama jako příjemce ujištění, začínajícího slovy: „Ty však“. Tyto dvě

¹²⁷ McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 18-19.

¹²⁸ BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 26-28.

výjimky z úplného odsouzení Jeruzaléma jsou zdrojem naděje pro Izrael. Naději pro „stavění a sázení“ přináší do situace věrný zbytek lidu, který bere vážně Hospodinův dohled nad historickým procesem, navzdory velkým říším a i přes zatvrzelost srdcí národa. Výrok potvrzuje a opakuje naléhavost volání ve vv. 4-10.¹²⁹

Přepásání beder je obrazem pro připravení se k boji. Žádná vnitřní slabost nebo selhání nesmí Jeremjáše omezit v době zkoušky, kdy narazí na nepřátelský postoj vůči svým slovům. Jeremjáš má pokorně a pozorně naslouchat Hospodinu a vyhlášovat vše, co mu Hospodin přikáže, i když tím bude provokovat a dostane se do střetu s převládajícím míněním královského a chrámového okruhu. Odpor v paláci i v chrámu mu nepřinese podporu ani mezi ostatním lidem. Hospodin však neskládá vše na bedra proroka, ale sám stojí za jeho službou, posláním a bojem. Prorokovi se dostává ujištění o Boží blízkosti. Není zde příslib, že Hospodin „něco“ učiní, ale že bude pořád se svým služebníkem ve sporu s jeho protivníky. Dvojí „hle“ (vv. 15 a 18) upozorňuje na nečekané překvapení, které Bůh svým zásahem připravuje. Slova, která má Jeremjáš vyřizovat, ovlivní v prvé řadě jeho samého, bude nejen prorokem, ale také svědkem. Prorok je povolán k tomu, aby vedl válku proti špatnostem lidu, ve které bude sám jako město v obležení, ale na druhou stranu bude pro svůj boj dobře vybaven. Opevněné město, železný sloup a bronzová hradba¹³⁰ jsou symboly velikosti síly, kterou mu Bůh dává, aby mohl poslušně plnit své poslání.¹³¹ Na Jeremjáše nečeká vítězství a triumf, jak to dosvědčuje kniha (srov. např. Jer 20,7-13), ale má vyhlídky jen na Boží blízkost, která ho bude držet a sílit, takže ho nepřátelé nepřemohou. Vnitřními i vnějšími zápasy se Jeremjáš musí naučit, co to znamená mít tuto Boží milost a mít v ní to, co chrání v každé bídě. Mohutné přísliby osvobození jsou, právě z důvodu značných těžkostí proroka popisovaných v knize, připisovány pozdější redakční práci. Původcem by pak byla skupina, jež se těší Boží přízni.¹³²

2.3.3 Shrnutí

Perikopu o povolání proroka Jeremjáše lze shrnout do následujících tematických celků, které obsahují hlavní prvky Jeremjášova povolání.

¹²⁹ BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 28.

¹³⁰ Spojení „bronzová hradba“ je použito také v egyptských textech v souvislosti s faraónem a božstvy. Je to symbol ochrany, kterou panovník s podporou bohů poskytuje – jsou jako obranná hradba kolem dokola. McKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 22.

¹³¹ Podobný obraz se týká i Ezechiela (srov. Ez 3,8-9), kde je na konflikt s nepřáteli nahlíženo jako na neoddelitelnou součást prorocké služby. Ibid., s. 23.

Prolog (vv. 1-3) historicko-geograficky zařazuje osobu proroka a jeho působení a označuje ho také teologicky jako příjemce Hospodinova slova.

Následuje Boží oslovení Jeremjáše (v. 5), jež oznamuje jeho určení k prorocké službě, o které bylo rozhodnuto už před jeho početím. Bůh se zde Jeremjášovi představuje jako jeho Tvůrce a Posvětitel v lůně jeho matky.

Prorokova výmluva, zdráhání se a obavy z poslání (v. 6) jsou dalším prvkem povolání. Jeremjáše Boží oslovení nečekaně zaskočilo. Snaží se vyhnout těžkému úkolu, vymlouvá se na svou nezkušenost a nepřípravenost.

Boží pokárání a povzbuzení proroka (vv. 7-8; 17-19) potvrzuje, že Bohu nic nezabrání v uskutečnění jeho plánů. Slabého člověka ujišťuje o své náklonnosti a dává mu sílu k úkolu, ke kterému ho volá. Jeremjáš musí být připraven na různé spory a boje a nic ho nemá omezit v době zkoušek. Má pokorně naslouchat Hospodinu a ohlašovat, co mu přikáže. Hospodinova blízkost ho bude sílit.

„Viditelný“ fyzický akt poslání (v. 9) je Hospodinova ruka, která symbolizuje přenesení slov od Boha k Jeremjášovi a zdůrazňuje, že On je původcem prorokových slov.

Dvě vidění oznamují podstatu a obsah poslání (vv. 10-16). Hospodin bdí nad svým lidem, je přítomný v historických událostech. Jeremjášovým úkolem bude ohlašovat tvrdé poselství – blížící se zánik Jeruzaléma. Útok Babylónské říše je odpovědí na špatné skutky obyvatel Judska, kteří se provinili nevěrností vůči Božím příkazům a modloslužbou.

Povolání od Hospodina k prorocké službě zásadně mění Jeremjášův život, Jeremjáš se stává Hospodinovými ústy. Pro Boží slovo bude mnoho trpět, ale zároveň zakoušet útěchu.

¹³² BÍČ a kol., *Jeremjáš*, s. 25; BRUEGGEMAN, *To Pluck up*, s. 29; HOLLADAY, *Jeremiah*, s. 110; MCKANE, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah*, s. 23-24.

3. POROVNÁNÍ TEXTŮ

Z exegeze jednotlivých perikop je patrné, že mají některé společné a některé odlišné znaky. Jejich porovnání bude věnována tato kapitola.

3.1 Společné a podobné znaky perikop o povolání proroka

3.1.1 Okolnosti povolání: čas a historické pozadí, místo

Všechny tři perikopy o povolání proroka udávají okolnosti, za kterých se událost přihodila. Jedná se hlavně o časové a místní zařazení. Odlišné jsou v úryvcích důrazy na jednotlivé prvky.

U Samuelova povolání chybí vřočení,¹³³ ale zato je uvedena poměrně přesná denní doba, a sice zmínkou o hořícím kahanu, čímž událost spadá do časných ranních hodin. Zajímavé je zařazení do období, kdy Boží výroky jsou vzácné (kvůli hříchům kněží). Širší kontext První knihy Samuelovy napovídá, že tato doba je dosti složitá, protože se blíží boje s Pelištejci a počátky monarchie.

Povolání Izajáše a Jeremjáše dostává časové zařazení v souvislosti s panováním jednotlivých králů, o denní době se však nemluví. Ale opět se jedná o složité historické období. Izajáš má vyhlášovat Boží poselství několik let před vypuknutím syro-efraimské války, ohlašuje pád Samaří. Jeremjáš koná svou službu za ještě svízelnější situace. Oznamuje pád Jeruzaléma.

Bůh tedy právě v těžkých situacích není vzdálen od svého lidu, nenechává ho o samotě, ale posílá mu své služebníky proroky, kteří lid varují a vybízejí k poslušnosti vůči pravému a živému Bohu.

Samuela zasahuje Boží volání, když pobývá v chrámě u Boží schrány, která symbolizuje Hospodinovu přítomnost. V chrámě se nachází při svém oslovení i Izajáš, který tam zavítal na bohoslužebné shromáždění. U Jeremjáše není uvedeno místo povolání, ale i on měl, vzhledem ke svému kněžskému původu, ke chrámu blízko. V posvátných prostorách jsou tyto lidé vnímavější pro přijetí Božího poselství. Sama Boží přítomnost v chrámě hluboce Izraelity oslovovala, jak je to patrné ze žalmů 120 - 134, které se používaly při pouti do Jeruzaléma. Avšak tím nejdůležitějším „místem“, kde se odehrává povolání Božího muže, je

¹³³ Jen z širšího kontextu a z výzkumů biblisté odvozují, že se tak stalo asi 25 let před začátkem monarchie, tj. okolo r. 1050 př. Kr. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 1395.

nitro člověka, jak to napovídá Jeremjášovo povolání, kde není místo povolání uvedeno. Jen ve svém srdci¹³⁴ je prorok schopen vnímat běžné věci jinak než obvykle a jinak než ostatní lidé. Právě ve svém nitru prorok slyší Boží hlas.

Uvedení těchto okolností v biblickém textu vyjadřuje, že prorok je poslán nést poselství v určitém čase, na určité místo a do konkrétních historických podmínek.

3.1.2 Audio-vizuální vjemy

Popis slyšení hlasu či vidění, nebo popis obojího, patří k jednomu ze základních literárních prvků starozákonních textů o povolání. Vidění a slyšení v souvislosti s povoláním je popisováno u Izajáše (Hospodinova sláva naplňující chrám, zpěv serafů, Boží hlas) a Jeremjáše (vidění mandloňového prutu a překypujícího kotle, spojená s Božím výrokem), Samuel pouze slyší hlas. Různými obrazy je vyjádřeno vnitřní hnutí mysli proroků, duchovní zážitek, obsah tajemného sdělení nebo jiný pohled na věci, které jsou běžně k zahlédnutí. Tyto těžko popsitelné zkušenosti komunikace Boha s člověkem jsou pak přetlumočeny do lidského jazyka.

3.1.3 Boží iniciativa a lidská odpověď

Skrze audio-vizuální obrazy je popisována nejdůležitější část prorockého povolání: Boží volání či výzva a prorokova odpověď. Dialog mezi Bohem a člověkem je součástí každé perikopy o povolání, i když v různých obměnách. Boží iniciativa vždy předchází lidskou, pravým prorokem se člověk nemůže stát jen ze své vlastní vůle.

Na Samuela Bůh opakovaně volá jménem, aby se tím vyjádřila naléhavost poslání. Samuel nejdříve třikrát běží k Elímu a až na jeho radu odpovídá Bohu. Nevznáší žádné námitky, ale je ochoten Bohu naslouchat a splnit to, co od něj Bůh žádá. Jeho odpověď je velice pokorná.

Izajáše hluboce zasáhla Boží majestátnost a ještě více očištění srdce i těla, které mu Bůh dává. Izajáš se pak pohotově nabízí k hlásání Boží zvěsti, nevyjednává s Hospodinem, ale chce se plně věnovat prorockému úkolu.

¹³⁴ Srdce je duchovní jádro lidské bytosti, které má schopnost pochopení, porozumění a vhledu. To vše je velmi úzce vázáno na zvláštní Boží dar a na vztah k poznávanému a prožívanému. Srov. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha 2002, s. 219.

Jeremjášovi se Bůh představuje jako ten, kdo ho vytvořil v mateřském lůně. Oznamuje mu, že o jeho povolání za proroka rozhodl už před jeho početím. Jeremjáš se zpočátku zdráhá přijmout tak těžký úkol, vymlouvá se na svou nepřípravenost. Bůh ho však ujišťuje o své náklonnosti a dává mu sílu k vyhlášení svého poselství. Prorok už po tomto ujištění nevznáší námitky.

Boží iniciativa přichází vždy nečekaně a znamená zásadní změnu v prorokově životě. I když Bůh sám rozhodl o vyvolení určitých lidí k prorockému poslání, čeká na jejich odpověď. To je taktéž společné všem třem perikopám.

3.1.4 Předání poselství

S událostí povolání proroka se nerozlučitelně pojí konkrétní Boží poselství, které má prorok tlumočit lidu. Samuel má ohlásit zkázu Eliho domu kvůli nepravostem synů Eliho. Izajášovým údělem je ohlašovat potrestání lidu, pro který už není uzdravení v jeho necitlivosti a neposlušnosti vůči Bohu. Jeremjáš je pověřen oznámit odsouzení obyvatelům Judska a pád Jeruzaléma.

Bůh předává poselství až poté, co prorok svolí k přijetí prorocké služby. Boží poselství, která mají proroci nést, jsou dosti tvrdá. Oznamují zkázu a potrestání, před kterým není úniku. Vyhlášení takovéto zprávy bylo těžké. Nicméně výroky nekončí jen u potrestání, ale vždy jsou spojené s poselstvím naděje. Postavou Samuela Bůh nahrazuje hříšné kněze a tento prorok bude stát také u nového období dějin Izraele, Izajášovo proroctví končí vyjádřením, že Bůh nedopustí úplnou záhubu národa, Jeremjáš a s ním i věrná část lidu je ujištěna o Boží blízkosti. Trpké zkušenosti mají ozdravně zapůsobit na vyvolený Boží lid.

Všechny tři perikopy také mají zdůraznit, že původcem prorokových slov je Hospodin.

3.1.5 Boží zjevení

Stejně jako v celém Písmu, tak i v perikopách o povolání proroka, se Bůh zjevuje lidem slovy a činy,¹³⁵ texty vypovídají také o Bohu a jeho tajemství.

Bůh je v těchto úryvcích popisován jako skutečný Pán dějin, který má svrchovanou moc nad všemi a nade vším. Dokonce i cizí národy používá jako nástroj svých plánů.

Hospodin je přítomen uprostřed svého lidu. Potvrzuje to vyvolením svých služebníků

¹³⁵ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří 2002, DV 2.

proroků a vkládáním svých slov do jejich úst, dále i výše popisovaným řízením historických událostí. Speciálně Izajášovo vidění Panovníka, jehož lem roucha naplňuje pozemský chrám, ještě výrazněji symbolizuje tuto Boží přítomnost.

Bůh oslovuje člověka, má s ním své plány, ale zároveň je dárcem svobody, čeká na lidskou odpověď. Dává sílu k tomu, k čemu člověka volá.

Perikopy jsou jako součást Božího zjevení důležité pro život církve a pro duchovní život každého věřícího. Lze v nich najít mnoho paralel s dnešní společností a s putováním církve i jednotlivého křesťana tímto světem, například podobné nepravosti v dnešním a tehdejším světě, křesťanské povolání, povolání k zvláštní službě v církvi, důležitost naslouchání Bohu a úsilí o čistotu srdce pro rozpoznání svého povolání, těžkosti spojené s otevřeným hlásáním pravdy, přítomnost Krista ve společenství věřících atd. Prorocké postavy a jejich hlásání Božích výroků mohou sloužit také jako předobraz vtěleného Slova, Ježíše Krista.

3.2 Rozdílné znaky perikop o povolání proroka

3.2.1 Povolání Samuela

Samuel byl oproti jiným prorokům vymodleným dítětem, a proto už od dětství byl vyčleněn pro zvláštní službu Bohu, které se učil ve svatyni v Šílu.

Výrazným odlišením od ostatních textů je postava rádce, kněze Elího. Samuel není schopen sám rozpoznat původce volání, pomáhá mu v tom starý kněz, který navíc radí, jak odpovědět.

Dále v perikopě chybí vizuální vjem. Samuel pouze slyší hlas. Bůh oslovuje Samuela přímo jeho jménem, a to dvakrát, aby se zdůraznila naléhavost povolání. Typickým rysem Samuelovy osobnosti je poslušnost, jak vůči jeho představenému Elímu, tak vůči Hospodinu, a schopnost naslouchat Hospodinu.

Odlišný je také literární charakter. Celá perikopa je psaná v próze a není autobiografickým popisem události, ale popisem scény, ve které jednají tři osoby: Bůh, Samuel a Elí. Za zmínku stojí rovněž poměrně přesný popis okolností – čas a rozmístění ve svatyni.

3.2.2 Povolání Izajáše

Izajášovým specifikem je vidění Boží slávy, vnímání Hospodina jako opravdového Panovníka i s jeho dvorem, který ho chválí, a uchvácení Boží svatostí a Boží majestátností. Svatost Hospodina nebeských i pozemských zástupů tvoří také jedno z hlavních témat celé knihy.

Dalším typickým znakem Izajášova povolání je uvědomění si své hříšnosti a následné očištění, které vzbuzuje v prorokovi nadšení pro službu Bohu, hlásání Boží zvěsti a ochotu přijmout prorocký úkol.

Svým prorokováním bude Izajáš působit ještě více na zatvrzelost lidu. Jeho prorocký výrok však končí zvláštním poselstvím naděje.

Obzvláště působivý a na první pohled rozdílný je Izajášův vynikající básnický jazyk.

3.2.3 Povolání Jeremjáše

Při události Jeremjášova povolání se Bůh představuje jako jeho Tvůrce a Posvětitel v matčině lůně. Bůh si Jeremjáše vyvolil k prorocké službě ještě před početím.

Dalším rozdílným znakem Jeremjášova povolání jsou jeho výmluvy na mladý věk, na nezkušenost, nepřipravenost, obavy z těžkého poslání a naproti tomu stojí Boží povzbuzení.

Hospodin proroka nenechá samotného, bude mu nablízku, stojí za svým slovem a dává prorokovi sílu k jeho vyhlašování. Jeremjáš musí být dobře připraven na všechno.

Obzvláště výrazně je Hospodin popisován jako původce prorokových slov, což symbolizuje Hospodinova ruka, která se dotýká úst proroka.

Poselství, které Jeremjáš má nést lidu, je zprostředkováno skrze dvě vidění (mandloňový prut a překypující kotel). Zvláštním poselstvím je Hospodinovo bdění nad jeho lidem.

3.3 Shrnutí

Uvedené rozdíly a odlišné důrazy na jednotlivé prvky v perikopách popisujících povolání proroka vypovídají, že i přes mnoho společných znaků nepodléhá literární zpracování události povolání proroka jednotnému modelu. Každý prorok je popisován jako jedinečná osoba, která má svůj specifický vztah k Bohu. Prorokovo povolání je taktéž výjimečnou událostí. Bůh jedná z každou prorockou postavou jednotlivě, podporuje tuto

rozmanitost svých tvorů. Rozdíl se tedy týká toho, co je typické pro každou prorockou osobnost. Naproti tomu společné znaky je možné pozorovat zejména u obecných prvků povolání, jako je uvedení okolností, popis vidění a slyšení hlasu, Boží oslovení a lidská odpověď, předání poselství, Boží sebe-zjevení.

Společné prvky tvoří jen jakousi kostru události povolání, na kterou je přidán konkrétní popis zážitku jedinečné lidské bytosti.

ZÁVĚR

Proroci a prorokování byli součástí všech starověkých národů a jejich náboženství. Mnohé dochované záznamy prorockých výroků se podobají starozákonním textům.

Proroci byli výjimeční jedinci, kteří měli zvláštní duchovní vztah s Bohem. Zažívali tajemné chvíle a dostávali tajemná sdělení. Boží poselství přetlumočili do lidského jazyka srozumitelného adresátům výroků. V tom, co proroci viděli a slyšeli, chápali nadpřirozený zážitek. Dostávali se do stavu absolutní koncentrace na duchovní bytí, při kterých normální vědomí přestává fungovat. Vnímání Hospodinova slova a obzvláště událost povolání patří mezi jejich neobyčejné zážitky. Prorok není někdo ustanovený, ale povoláný, je nositelem zvláštního charismatu.

Perikopa o Samuelově povolání Hospodinem, je zasazena do kontextu Samuelova narození po úpěnlivé prosbě o potomka jeho neplodné matky Chany, která ho přislíbila službě Bohu, a vyprávění o ničemných synech Elího. Samuelovo povolání se dá shrnout do následujících důležitých tématických prvků.

Samuel už před svým povoláním vykonával (díky svému zasvěcení Bohu od dětství) službu Hospodinu.

K jeho povolání dochází v mladém věku a v době, kdy Bůh vůči svému lidu mlčí, neposílá své služebníky proroky s poselstvím, případně jen s oznámením hrozeb.

Text obsahuje poměrně podrobný popis okolností, scéna se odehrává nad ránem, když Samuel spal poblíž Boží schrány. Ta symbolizuje Boží přítomnost a Samuel tak byl na příhodném místě pro obdržení Božího zjevení.

Samuel neměl při svém povolání žádný vizuální vjem, pouze slyšel hlas, který ho opakovaně volal.

Důležitá je postava kněze Elího, který Samuela uváděl do kněžských povinností. Při události povolání hraje významnou roli jako rádce, který mladíkovi pomáhá s rozpoznáním původce hlasu.

Bůh Samuela oslovuje jménem, a to opakovaně, aby se tím zdůraznila naléhavost povolání.

Charakteristickou vlastností Samuela, která je v textu zdůrazněna, je jeho poslušnost vůči Bohu i Elímu. V krátkosti to vyjadřují slova: „*Mluv, tvůj služebník slyší.*“ (1 Sam 3, 10b).

Následuje sdělení zprávy o zkáze Elího domu, kterou Samuel nedostává příkazem tlumočit Elímu, ale na jeho naléhání ji oznamuje.

Samuelovi se Bůh zjevuje i nadále, výlučný vztah proroka k Bohu je kladen před oči celému národu.

Událost povolání výrazně ovlivňuje Samuelův život.

Povolání proroka Izajáše je zasazeno do politicky složité doby, která nastává po smrti krále Uzijáše.

Odehrává se v chrámě při bohoslužebném shromáždění. Izajáš prožívá vidění Hospodinovy slávy, slyší chválení Boha serafy, jeho mysl se plně zaobírá svatostí a majestátností Boha, jehož přítomnost v chrámě naznačuje blízkost vyvolenému lidu.

V konfrontaci s Bohem si Izajáš uvědomuje svou hříšnost. Následuje Boží očistění proroka, které se stává impulzem pro oddání se prorocké službě, prorok dává kladnou odpověď na obecně položenou Boží otázku. Pro Izajáše je charakteristický postoj pokory a veliké ochoty věnovat se prorockému úkolu bez vznášení námitek.

Hospodin Izajáše hned pověřuje ohlášením potrestání lidu. Prorok svým mluvením bude působit ještě více na zatvrzelost lidí. Tíživý výrok je obohacen básnickými prvky. Toto proroctví zhouby, které má Izajáš pronést končí poselstvím naděje: Bůh nedopustí úplnou záhubu lidu, jeho záměr obnovit lidstvo skrze Izrael trvá.

Tato událost je velice důležitou v Izajášově životě.

Povolání proroka Jeremjáše je vloženo taktéž do těžké doby, kdy se blíží pád Jeruzaléma.

Bůh Jeremjáše oslovuje, představuje se jako jeho Tvůrce a Posvětitel v matčině lůně a oznamuje mu jeho určení k prorocké službě.

Prorokova výmluva, zdráhání se a obavy z poslání jsou dalším prvkem povolání. Jeremjáše Boží oslovení nečekaně zaskočilo. Snaží se vyhnout těžkému úkolu, vymlouvá se na svou nezkušenost a nepřípravenost.

Bůh Jeremjáše ujišťuje o správnosti své volby, povzbuzuje ho k uposlechnutí a k přijetí prorockého úkolu, ke kterému mu dá sílu a v kterém mu bude stále nablízku. Prorok má pokorně naslouchat Hospodinu a nechat se jím vést.

Hospodinova vztažená ruka symbolizuje přenesení slov od Hospodina k Jeremjášovi. Je tím zdůrazněno, že prorok nemluví sám od sebe, ale že původcem jeho slov je Bůh.

V textu Jeremjášova povolání je také zařazeno pověření hned na počátku služby, které je prostředkováno skrze dvě vidění. Mandloňový prut vyjadřuje Hospodinovo bdění nad Izraelem, jeho přítomnost v historických událostech. Vidění překypujícího kotle symbolizuje hrozící nebezpečí. Jeremjášovým úkolem bude ohlašovat tvrdé poselství – blížící se zánik

Jeruzaléma. Útok Babylónské říše je odpovědí na špatné skutky obyvatel Judska, kteří se provinili nevěností vůči Božím příkazům a modloslužbou.

Povolání od Hospodina k prorocké službě zásadně mění Jeremjášův život, stává se Hospodinovými ústy. Pro Boží slovo bude mnoho trpět, ale zároveň zažívat útěchu.

Při porovnání těchto tří perikop je zřejmé, že mají některé společné a některé rozdílné prvky. Mezi ty společné patří uvedení okolností povolání (časové zařazení, místo), popis audio-vizuálních vjemů, ve kterých je popisována Boží iniciativa a lidská odpověď, dále předání poselství hned při povolání, Boží sebe-zjevení. Rozdíly tvoří v 1 Sam 3 postava rádce, absence vizuálního vjemu, oslovení Samuela jménem, jeho výrazná poslušnost a prozaické literární provedení. V popisu Izajášova povolání se vymyká vidění Boží slávy, vnímání Hospodina jako opravdového Panovníka i s jeho dvorem, který ho chválí, uchvácení Boží svatostí a Boží majestátností, uvědomění si své hříšnosti a následné očistění, které vzbuzuje v prorokovi ochotu přijmout prorocký úkol. Jeremjášovo povolání se odlišuje zmínkou o jeho vyvolení před početím, Jeremjášovými výmluvami na nezkušenost a nepřipravenost; rozdílné je také Boží povzbuzení a ujištění proroka o Boží náklonnosti, symbol Hospodinovy ruky jako garance původu slov od Boha, dvě vidění a téma Hospodinova bdění nad lidem.

Společné znaky biblického zpracování povolání proroka se týkají zejména obecných prvků, kdežto rozdíly vypovídají o tom, co je typické pro jednotlivou prorockou osobnost. Uvedené společné znaky tvoří jen jakousi kostru literárního ztvárnění povolání proroka, na kterou jsou navrstveny popisy dalších skutečností, které se týkají pouze konkrétních prorockých osobností.

PŘEHLED SYMBOLŮ A ZKRATEK

"..." – tento typ uvozovek je použit pouze pro uvození doslovné citace biblických úryvků v textu s udáním místa v Písmu (pro odlišení od klasických uvozovek, které uvádějí přímou řeč v textu)

ČEP – Český ekumenický překlad

DV – Dei verbum - věroučná konstituce o Božím zjevení

v., vv. – verš, verše

PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

Prameny:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad, 6. vydání, Praha: Česká biblická společnost, 1985. ISBN 80-85810-08-5

ELLIGER, Karl, RUDOLPH, Wilhelm (edd.), *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 5. vydání, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 3-438-05219-9

Literatura:

BIČ, Miloš a kol., *Nový překlad Písma svatého: Starý zákon: Překlad s výkladem. Izajáš*, Praha: Kalich, 1982.

BIČ, Miloš a kol., *Nový překlad Písma svatého: Starý zákon s výkladem. Jeremjáš – Pláč*, Praha: Kalich, 1983. Bez ISBN

BLENKINSOPP, Joseph, *A History of Prophecy in Israel: revised and enlarged*, 2. vydání, Louisville, Ky: Westminster John Knox Press 1996. ISBN 0-664-25639-2

BRUEGGEMAN, Walter, *To Pluck up, To Tear Down: a Commentary on the Book of Jeremiah 1 – 25*, Grand Rapids: William B. Eerdmans, 1988. ISBN 0-8028-0367-9

GRAY, George BUCHANAN, *A Critical and Exegetical Commentary on Isaiah. Vol. 1, Introduction and Commentary on the Book of Isaiah I – XXVII*, Edinburgh: T. & T. Clark, 1980. ISBN 0-567-05015-7

HESCHEL, Abraham Joshua, *The Prophets*, New York: Harper & Row, 1962. Bez ISBN

HOLLADAY, Viliam Lee, *Jeremiah 1, A Commentary on the Book of the Prophet Jeremiah Ch. 1 – 25*, Philadelphia: Fortress, 1986. Bez ISBN

HŘEBÍK, Josef, *Speciální úvod do Starého zákona II*, [online]. [Praha]. [cit. 20. ledna 2006]. Dostupné na WWW: <http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_2.html>

CHIOLERIO, Marco, *Blaze tomu, kdo slyší tato slova*, Praha: Paulínky, 1997. ISBN 80-860-25-10-1

KUHL, Curt, *The Prophets of Israel*, Edinburgh: Oliver and Boyd, 1960. Bez ISBN.

McKANE, Viliam, *A Critical and Exegetical Commentary on Jeremiah. Volume 1, Jeremiah I – XXV*, Edinburgh: T. & T. Clark 1986. ISBN 0-567-05042-4

MIKULICOVÁ, Mlada, *Prorok jako předobraz Božího Syna*. In *Sborník Katolické teologické fakulty. Svazek VI*. Praha: Karolinum, 2004, s. 120-144. ISBN 80-246-0757-3

NOVOTNÝ, Adolf, *Biblický slovník 1,2*, 3. vydání, Praha: Kalich, 1992. ISBN 880-7017-528-1

PETERSEN, David L., *The Prophetic Literature*, Louisville, Ky: Westminster John Knox Press, 2002. ISBN 0-664-25453-5

PÍPAL, Blahoslav, *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, 3. vydání, Praha: Kalich, 1997. ISBN 80-7017-121-9

POSPÍŠIL, Ctirad Václav, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, 2. vydání, Praha: Krystal OP, 2002. ISBN 80-85929-53-8

ROBINSON, Gnana, *Let Us Be Like the Nations: a Commentary on the Book of 1 and 2 Samuel*, Grand Rapids: W. B. Eardmans, 1993. ISBN 0-8028-0608-2

SMITH, Henry PRESERVED, *A Critical and Exegetical Commentary on the Books of Samuel*, Edinburgh: T. & T. Clark, 1992. ISBN 0-567-05017-3

Výklady ke Starému zákonu. II, Jozue až Ester, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-154-8

WIDYAPRANAWA, S. H., *The Lord Is Savior: Faith in National Crisis: a Commentary on the Book of Isaiah 1 – 39*. Grand Rapids: W. B. Eardmans, 1990. ISBN 0-8028-0338-5

Církevní dokumenty:

Dokumenty II. vatikánského koncilu, 2. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9

Katechismus katolické církve, 2. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1

OBSAH

Úvod	3
1. Proroctví ve starověkém světě	4
1.1 Proroctví ve starověkém Egyptě	4
1.2 Proroctví ve starověkém Řecku.....	5
1.3 Proroctví na Blízkém východě	6
1.4 Proroctví ve starověkém Izraeli	7
1.4.1 Osoba proroka a jeho sociální postavení	8
1.4.2 Slovo Hospodinovo a jeho vnímání	10
1.4.3 Událost povolání proroka	12
2. Povolání proroka	14
2.1. Prorok Samuel a jeho povolání	14
2.1.1 Osobnost proroka Samuela	14
2.1.2 Exegeze textu	15
2.1.3 Shrnutí	19
2.2 Prorok Izajáš a jeho povolání	20
2.2.1 Osobnost a Kniha proroka Izajáše	20
2.2.2 Exegeze textu	21
2.2.3 Shrnutí	28
2.3 Prorok Jeremjáš a jeho povolání	29
2.3.1 Osobnost a Kniha proroka Jeremjáše	29
2.3.2 Exegeze textu	30
2.3.3 Shrnutí	37
3. Porovnání textů	39
3.1 Společné a podobné znaky perikop o povolání proroka	39
3.1.1 Okolnosti povolání: čas a historické pozadí, místo	39
3.1.2 Audio-vizuální vjemy	40
3.1.3 Boží iniciativa a lidská odpověď	40
3.1.4 Předání poselství	41
3.1.5 Boží zjevení	41
3.2 Rozdílné znaky perikop o povolání	42
3.2.1 Povolání Samuela	42
3.2.2 Povolání Izajáše	43
3.2.3 Povolání Jeremjáše	43

3.3 Shrnutí	43
Závěr	45
Přehled použitých zkratek	48
Přehled použité literatury	49
Obsah	51

The Vocation of the Prophet in the Old Testament

The purpose of this thesis is to clarify the vocation of the prophet in the Old Testament by the method of exegesis of the biblical texts (1 Samuel 3; Isaiah 6; Jeremiah 1) and their comparison.

The Prophecy is introduced as wide-spread phenomena in the ancient world. The emphasis is placed on the Israelite prophets, concerning their tasks, social setting, perception of the Yahweh's word and mainly on the event of the vocation, especially Samuel's, Isaiah's and Jeremiah's.

Samuel was appointed to be a servant of God in his early childhood. He was called to become a prophet in his youth, when he was laying in the temple near to the God's ark. Other important items of his vocation are hearing a voice calling him, the person of his guide Eli, Samuels' harking and obedience, giving a message from God to Samuel. The Vocation by God changes the Samuel's life.

Isaiah was called in the temple of Jerusalem, at difficult era for Israel. His vision of the God's glory and the singing of the seraphs impressed the prophet. He was aware of his sinfulness. God purified him and Isaiah wanted to serve God. God gave him a severe message about punishment of the people. But this prophesy was ended with the words of the hope. This event of the vocation was also very important in Isaiah's life.

Jeremiah's calling happened in a complicated period of Judah. God introduced himself to the prophet as his Creator in the womb of his mother. Other important items of this passage are Jeremiahs' tergiversations, God's assurance about Jeremiah's election, the symbol of transferring the words from Yahweh to the prophet's mouth and two visions, which indicated the content of the commission.

The passages about vocation of these prophets have particular items in common and some items which differ. The common features relate to the general items of the vocation of the prophet and the different ones refer to the features, which are typical for the individual prophetic person.

Key words:

Isaiah, Jeremiah, Prophecy, Old Testament, Samuel